

UÇUZIĞI

Eskişehir Azerbaycanlılar Derneği Yayını

2021 / Sayı 18

*Bivəfanın, müxənnəsin, nakəsin
Doğru sözün, düz ilqarın görmədim.
Namərdin dünyada çox çəkdim bəhsin,
Namusun, qeyrətin, arın görmədim.*

*Yetəni özümə mən dost eylədim,
Yolunda canıma çox qəsd eylədim.
Söyüddən bağ saldım, peyvəst eylədim,
Almasın, heyvasın, narın görmədim.*

Aşıq Ələsgər

BU SAYIDA

ÜÇ ÇİZGİ DERGİSİ
Eskişehir **Azerbaycanlılar** Derneği

Sayı 18 / Haziran 2021

Editörden

Dr. Rza MAMMADOV > 01

200. Doğum Yılında Âşık Elesger Anısına
Songül DÜNDAR > 02

Kendi Ölümlünü Kaydeden Gazeteci
Aysel DAMİROVA > 06

Cebrayıl/Büyük Mercanlı Sözlü Kültürü
Muhammet KEMALOĞLU > 08

8 Noyabr “Zəfər Günü”Nə İthafən
Bəxtiyar QARAYEV > 12

“Bazen Bir Ümid, Bazen Göz Yaşı” Getiren Şarkıların
Bestekarı Emin Sabitoğlu
Antiga RZAYEVA > 14

Göç Kavramı Ekseninde Azerbaycan'ın Ahıska Türkleri
için Önemi
Murad KHASHİMOV > 18

Türk Dostu Pierre Loti Ne Diyor?
Aziz MEVLÜTOĞLU > 23

Aile İşletmelerinde Stratejik Yönetim
Nilufar HASANOVA > 26

Sazlı Sözlü Gazah
Asiya MUSALI > 30

Dernek Faaliyetleri
Eskişehir Azerbaycanlılar Derneği > 31

ÂŞIK ELESGER

Sahibi

Eskişehir Azerbaycanlılar Derneği (ESAZDER) adına
Uzm. Ecz. Cavid AYDIN

Editör

Dr. Rza MAMMADOV

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Sirac YAGUBOĞLU

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Ali ASKER

Prof. Dr. Makbule SABZİYEVA

Prof. Dr. Mehmet TOPAL

Prof. Dr. Nedim ÜNAL

Doç. Dr. Elşen BAĞIRZADE

Doç. Dr. Ferzane DEVLETABADI

Dr. Öğr. Üy. Emrullah TÖREN

Dr. Öğr. Üy. Nazim MURADOV

Dr. Öğr. Üy. Taner ATMACA

Dr. Caner ACUNER

Dr. Gülsüm YILDIRIM

Av. Rövsan ZARBALIYEV

Elvin HASANOV

Erkan BURSALI

Günel AYDIN

Hikmet ELP

Tahmasib ALIZADA

Basın ve Halklar İlişkiler

Aygün ÖZTÜRK

Reklam ve Pazarlama

Alper TAN

Nurlan RASHİDOV

Javid AMIROV

Bakhtiyar GARAYEV

Fuad MAHMUTLU

Kapak Tasarımı

Elmin NACAFLI

Grafik Tasarım

Elmin NACAFLI

Baskı

Anadolu Üniversitesi Matbaa

Yazışma adresi

Eskişehir Azerbaycanlılar Derneği

İstiklal Mah. Şair Fuzuli Cad. Yalaman Sok. No:9/4

Odunpazarı / Eskişehir

www.esazder.com

uccizgi@outlook.com

Yaygın süreli yayım. Üç ayda bir yayınlanır. Yayınlanan yazıların her türlü sorumluluğu yazarına aittir. Bütün hakları saklıdır. Tanıtım amaçlı alıntılar dışında izinsiz olarak hiçbir yolla iktibas edilemez ve çoğaltılamaz.

ISSN 2587-2141

Editör'den**Dr. Rza MAMMADOV***Değerli Türklük, Çağdaşlık ve İslamiyet Yolcuları Dostlarımız!*

Dergimizin 18. sayısı ile karşınızdayız. Dergimiz alakanıza mahzar olduğu için çok mutlu ve gururluyuz. Dergimizin uzun ömürlü olması için yaptığımız katkılardan dolayı teşekkürlerimizi bir borç biliriz. Varolun!

Muzaffer ordunun Muzaffer Komutanı, Azerbaycan Cumhuriyetinin Cumhurbaşkanı Sayın İlham Aliyev 2021 yılında Azerbaycan âşık sanatının önde gelen temsilcisi, güçlü bir söz ustası olan Âşık Elesger'in doğumunun 200. yıl dönümünü kutlama kararı vermiştir. Bu karara uygun olarak dergimizin 18. sayı Âşık sazı, sözü ve adap-ı erkânıyla Azerbaycan'da ün kazanmış üstat Âşık Elesger'e ithaf edinmiştir. Âşık Elesger, Azerbaycan'ın kadim toprağı, eşsiz doğal güzelliğı ile öne çıkan Göyça ilçesine bağılı Ağkilse köyündedir.

Dergimizin 18. sayısının ithafına uygun olarak ilk makalemiz Âşık Elesger'i konu edinmektedir. Songül Dünder tarafından kaleme alınan "200. Doğum yılında Âşık Elesger anısına" başlıklı makalesi hem Âşık Elesger hakkında mühim bilgiler sunmakta hem de Âşık Elesger'in ifadelerine vurgu yaparak bugün Ermenistan toprağı olarak görülen yerlerin tarihi Azerbaycan toprakları olduğunu bizlere sunmaktadır.

Savaşların haklı ve haksız tarafları vardır. Bunu dünyaya ulaştıran, her bir insanı vicdanı ile karar vermesine imkân tanıyan ise savaşlarda canlarını tehlikeye atarak gerçekleri insanlara ulaştıran gazetecilerdir. Birinci Karabağ savaşında haklılığımızı, Ermeni vahşetini ve vatani savunan kahramanlarımızı bizlere ve dünyaya ulaştıran bir şehit daha vardır ki, onun ismi Cengiz Mustafayev'dir. Aysel Damirova "Kendi ölümünü kaydeden gazeteci" başlıklı yazısı ile şehit Cengiz Mustafayev hakkında bilmemiz gereken önemli bilgileri aktarmaktadır.

30 yıl işgal altında kalan, İkinci Karabağ savaşı ile muzaffer Azerbaycan Ordusu tarafından işgalden kurtarılan bölgelerden biri de Cebrayil'dir. Muhammet Kemaloğlu "Cebrayil/Büyük Mercanlı sözlü kültürü" başlıklı makalesi ile bizlerden koparılmak istenen ancak başarısız tarihi topraklarımıza has kültürü okuyucularımıza sunmaktadır.

Bahtiyar Garayev'in "8 noyabr zəfər gününə ithafən" şiiri İkinci Karabağ savaşındaki Şehit ve Gazilerimizin bizler için-vatan için ne kadar büyük fedakârlık yaptıklarını edebi dille sunmaktadır. Onların emanetlerine sahip çıkmamız her bir Azerbaycan vatandaşının borcu olduğunu asla unutmamamızı şiirle bizlere göstermektedir.

Bu sayımızda Antiga Rzayeva'nın "Bazen bir ümid, bazen bir göz yaşı getiren şarkıların bestekarı Emin Sabitoğlu", Murad Khasimov'un "Göç kavramı ekseninde Azerbaycan'ın Ahıska Türkleri için önemi", Aziz Mevültoğlu'nun "Türk dostu Pierre Lotu ne diyor?" ve Nilufar Hasanova'nın "Aile işletmelerinde stratejik yönetim" başlıklı enfes makalelerini okuma şansı elde edeceğiz.

Her sayıda olduğu gibi bu sayıda da Azerbaycan'ın cennet köşelerine ilişkin bilgiler sunmaya devam etmekteyiz. Bu sayıda dergimizin ithafına uygun olarak Asiya Musalı'nın kaleme aldığı "Sazlı sözlü Gazah" şehri tanıtılmaktadır.

18. sayımızın hayırlı olmasını diler emeğı geçen herkese teşekkür eder, dostlarımıza selamlarımı sunarak mesut ve bahtiyar bir hayat temenni ederim.

200. DOĞUM YILINDA ÂŞIK ELESGER ANISINA

Songül DÜNDAR

Araştırmacı/Şair/Yaz

dundar_songul@hotmail.com

Âşıklık geleneğinin güçlü olarak yaşatıldığı yerlerin başında Azerbaycan gelmektedir. Azerbaycan Âşık Edebiyatı içerisinde ise Âşık Elesger önemli bir yere sahiptir. Zamanının en büyük saz şairlerindedir. Âşık Elesker, (1821-1926) Azerbaycan'ın Göyçe Mahalı'nın Basarkeçer kasabasının Ağkilise köyünde doğdu.¹ Bir şiirinde Göyçeli olduğunu şöyle ifade eder:

“Adım Elesgerdi, eslim Göyçeli²
Elest³ aleminde demişem “beli”
Hem aşikem hem dervişem hem deli
Canım gözellerin yol kurbanı.” (Elesger-2004)

Âşıklığa ilişkin ilk bilgileri ailesindeki geleneğe bağlı olarak edindi. Yaklaşık 13-14 yaşlarında babası tarafından köyün varlıklılarından Kerbelayı Kurban'a nöker (hizmetçi) olarak verildi. Bu dönemde Kerbelayı Kurban'ın kızı Sehnabanı ile birbirlerine âşık oldular. Ancak; bir araya gelmelerini Sehnabanı'nın amcası engelledi ve kendi oğluya evlendirdi. Şehneban'ın ailesi ve Elesger çok üzüldü. Özellikle de bu olaydan çok etkilenen Elesger şiire ve bağlama çalmaya yöneldi.

Babası tarafından devrin en ünlü üstat âşıklarından, Âşık Alı'ya çıkar (şagirt) verildi. Bu süre içinde âşıklık sanatının sırlarını öğrenen Elesker, bir süre ustasıyla birlikte dolaştı ve kendini geliştirdi. Âşık Alı'nın yanında şagirt (çırak) olduğu beş yıl zarfında klasik âşık kültürünü iyice benimsedi, mevcut âşık havalarını bütün inceliklerine kadar öğrendi. Bir anlatıya göre Âşık Elesger Âşık Alı ile atışma yaptı ve ustasını yendi. Başka bir anlatıya göre ise; Âşık Alı sazını Elesker'e vermek ve artık onun usta bir âşık olduğunu belirtmek için bilerek yenildi. Âşık Elesker, bu karşılaşmadan sonra yalnız dolaşmaya başladı.

“Bir şeyirdki üstadına kem baha³
Onun gözlerine ağ damar, damar”

Âşık Elesger, tecnisini deyip üstadına sadakatini ve saygısını sürdüreceğini bildirmiştir. Bu karşılaşma hemen dilden dile dolaşarak çeşitli varyantlarda Âşık Alı-Âşık Elesger “Değişmesi” adıyla yayılmıştır.

Âşıklık geleneği, asırlar boyunca usta çırak ilişkisi içinde sürdürülerek günümüze kadar gelmiştir. “Âşıklık tünel bir sanattır. Şiir, müzik, hikâye anlatımı gibi temel yetenekleri içeren çok yönlü bir gelenektir. Âşıklar ise bu geleneğin taşıyıcısıdır. Sanatçının misyonu eleştirel bir dille toplumu aydınlatmaktadır. Bunun yanında geleneğin devamı için gerekli olan usta malı söyleme, irticali şiir söyleme, güzel saz çalarak âşık makamlarını ustalıklıca icra etme, bildiklerini de yeni yetme âşıklara öğretme bir aşığın temel niteliklerindedir.”⁴

Âşık Elesger'in Yetiştirdiği Çıraklar: Âşık Elesger çok sayıda çırak yetiştirmiştir. Çıraklarından bazılarının adları; Âşık Necef, Âşık Nagı, Âşık Kurban, Âşık Gasım, Âşık Ağayar, Âşık İsa, Âşık Mustafa, Âşık Kıyas, Âşık Sayad, Âşık İman, Âşık Esed, Âşık Paşa, Âşık Talip (oğlu), Âşık Mikail ... Yetiştirdiği âşıklarla övünen Âşık Elesger bir şiirinde çırakları için şöyle demektedir.

“Adım Elesgerdi, merd-ü merdana
On iki şeyirdim işler her yana!
Tülküsen aslanla, gimme meydana,
Danasan, sürtünüb baldan danışma”

Âşık sanatı üzerinde titizlik gösteren Âşık Elesker, şagirtlerini tam öğretmedikçe yanından ayırmazdı. Hem de onlara adları ile seslenirdi. “Necef!, Esed! vs. Diye” Öyle ki şagirdi saz sanatına iyice kendini verip kamil olunca adına ‘âşık’ kelimesi eklerdi. Âşık Esed gibi... Şagirdine “âşık” demesi, ona şifâhi olarak verdiği âşıklık vesikasıydı.

¹ Dündar Songül, www.songuldundar.com , 5 Şubat 2012

² Atmaca Seher, International Journal of Language Academy Volume 5/3 Summer 2017 p. 252/264

³ Onk Nizamettin –Eleskerzâde İslâm. “Göyçeli Âşık Elesker” Türk Dünyası Edebiyat Dizisi:2 Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları,1987 s.3

⁴ Dündar Âşık Selahattin /Başak Denelendi Şiir Kitabı s-21

Âşık Elesker hiç okul görmeyip, tahsil yapmamıştır. Şagirtleri (çırakları) ve yakın akrabaları da bunları doğrulamıştır. Elesger hayatta iken makale yazmış olan Şems'ul Cedid, sonra da H. Elizade, okur- yazar olmadığını kaydetmiştir.

Elesger çok uzun boylu olmasının yanısıra sazını sol elle çalması ile meşhurdur. Gördüğü her güzele terif (güzelleme) demekle isim yapmıştır. Şiir ve âşık edebiyatının her dalında başarılı olmuştur.

Âşık Elesger, çok keskin zekâya, güçlü hafızaya ve olgun yeteneğe sahipti. Şiirlerini irticalen söylerdi. Hafızasında kalan bu şiirleri de şagirtlerine öğretirdi. Şiirlerinde açıkça görünür ki Âşık Elesger; Gence, Kazak, Şemkir, Borçalı, Nahçıvan, Karabağ ve başka yerlerde sayısız meclislerde bulunmuştur. “Kelbecer ilinde öyle bir köy olmazki, Âşık Elesker orada birkaç defa toy(düğün) meclisi yola salmamış, (âşık meclisini idare etmiş) olsun.”⁵

Yahşı hörmetinen, temiz adınan
Men dolandım bu Kafkas'ın élini!

Bu dizelerinden de Kafkas éllerini dolaştığımı, hürmet gördüğünü anlıyoruz.

Âşık Muharrem, Eleskerle aynı vakitte Âşık Alı'nın şagirtlerindendi. Âşık Muharrem XX. yüzyılın başlarında koştuğu bir divanisinde, çok samimi dostunu şöyle değerlendiriyordu:

“Düşdü eşgın ataşına, yandı semender kimi,
Söz sinede cüşe geldi, cem oldu defter kimi,
Hêç mahalda üstad yokdu. Âşık ELESKER kimi
Yüz yerden katre oynadı, bélé umman olmadı.”

Keskin hafıza, zengin dil (kelime hazinesi) e, kıymetli söze, güzel ahlâka sahip Elesker, âşıklık tacını giymiş şöhreti ile çok mütevazi idi.

Yazık Elesker'em azdı kâmalım
Vacipdi ki bir üstaddan ders alım.

Halk içerisinde çok marifetli, çok temiz duygulu ve namuslu yaşamıştır. Hakkında konuşan yaşlılardan başka Elesker'in kendi şiirlerinde bu durumu aydınlatmaktadır.

Bir temiz ad ile éller dolandım
Ne “çor” déyen oldu, ne “gelet éyle!”

Sevgilisi Sehnebani'ya kavuşamaması nedeniyle 40 yaşına dek evlenmeyen Âşık Elesker, 1862'de Kelbecer'in Yanşak köyünden Anahanım'la evlendi. Oğullarından üçünün şairlik yeteneği vardıysa da bunlardan yalnız Talıb, sonraki yıllarda usta bir âşık olarak tanındı. Âşık Talıb (1887-1979) ile birlikte ailede çocuklarının dışında da şairler bulunmaktaydı. Yani şiir sever bir ailedendi.

Âşık Elesger'in “Türk İstiklâl Savaşı ile ilgili olarak söylemiş olduğu “Türklerin” redifli koşması yüzünden Rus'lar tarafından hapse atılmıştır. Tahliye edildikten sonra Türkiye'ye gelmek istemişse de izin verilmediği için b arzusunı kavuşamamıştır.⁶

1905 -1920 yılları arası hayatı çok ıstıraplı, eziyetli geçmiştir. Bir anda çarlığın silahlandığı Ermeniler, Kafkasya'nın her tarafında Türklere saldırdılar. Bugün dahi izleri silinmeyen “Ermeni kırgını” denen ilk feryad başladı. Azerbaycan, Nahçıvan, Revan çevresi, Sürmeli Çukuru'unda olduğu gibi Göyçe -göl yöresi de kanlı olaylara sahne oldu. Büyük şair; Göyçe yaylaklarından soyunun topla, tüfekte dağıtılıp kovulduğunu “Kudretten sengerli (Sığmaklı /siperli) kaleli dağlar” m insansız kaldığını acı acı dile getirmektedir.⁷

Hanı men gördüğüm gurgu- busatlar
Derd-i mendler görse, tez bağı çatlar,
Meleşmir sürüler, kişneşmir atlar,
Niye perişandı balların dağlar

Bu sıkıntılı devrede birkaç yıl değirmencilik yaptı. Bu sırada söylediği “Dolansım” koşmasında değirmenci olarak geçirdiği anları şu şekilde ifade etmektedir:

⁵ Onk Nizamettin –Eleskerzâde İslâm, “Göyçeli Âşık Elesker” Türk Dünyası Edebiyat Dizisi:2 Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları,1987 s.6-7

⁶ Doç. Dr. Sakaoğlu Saim -Yrd. Doç. Dr.Alptekin Ali Berat – Şimşek Esmâ “Azerbaycan Âşıkları ve Halk Şairleri”,ikinci Cilt,1986,Halk Kültürü Yayınları, Âşık Edebiyat Dizisi:2, s.39

⁷ Onk Nizamettin- Eleskerzâde İslâm Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 801/1987 Göyçeli Âşık Elesker s.9

Dad senin elinden çerh-i kecedar!⁸
 Üreğimde yüz dermansız yaram var,
 Aşığ deyirmançı, ağa çarvadar,
 Serraf gelsin, bu bazara dolansın

1921 yılında Âşık Elesker ailesini alarak Ağkilise köyüne ‘Göyce Mahalı’na geri dönmüştür.

Kocalığından söyle şikâyet eder:
 Sekseni, doksanı keçibdir yaşım,
 Ezrayıl hemdemim, mezar yoldaşım.
 Gor deye terpenir belalı başım,
 Daha köç tebilin çal, koca bahtım. (Esedova ve Misirova, 2011).

1922’de eşi Anahanım vefat etmiştir. Âşık Elesker ise 1926’da vefat etmiş, Ağkilise (Azad) köyünün batısındaki mezarlığa gömülmüştür. Doğumunun 150. Yılında kabri üzerine taştan yapılmış büstü konulmuştur.

Âşık Edebiyatında Âşık Elesker

Âşıklık geleneğinin güçlü olarak yaşatıldığı Azerbaycan’da, Azerbaycan âşık edebiyatı içerisinde Âşık Elesger önemli bir yere sahiptir. Türk dünyasının etkin olduğu her ülkede sanatıyla, eserleriyle kendine yer etmiştir. O edebiyatımızın, âşık edebiyatımızın göz bebeğidir. Kars bölgesindeki âşıklarımızın usta malı olarak okuduğu eserler arasında Elesger’in eserleri önemli bir yer tutmaktadır. Karşı âşıklarımızdan, Âşık Selahattin Dünder’im, Âşık Elesger’den okuduğu usta malı eserlerden bazıları; “Akşam Sabah Çeşme Senin Başına”, “Allahtan Devlet İsterim”, “Sıtkı Dille Başlanmışam Süphana Yalvarıram”, “Çerşembe Gününde Çeşme Başında”, “Sarı Köynek” “Ayağa Cığalı Tecnis”... Bunun gibi diğer diğer âşıklar da birçok eserlerini seslendirmektedir.

Gezip dolaştığı yerlerde birçok âşıkla karşılaşmıştır. Karşılaştığı âşıklardan etkilendiği gibi, onları da büyük ölçüde etkilemiştir. Âşık Elesger, Çıldırli Âşık Şenlik (1850-1913) gibi başka mekânların âşıklarını etkilemiştir ve etkilenmiştir. Elesger sağlığında şiirlerini bir araya toplamak istemişse de bu mümkün olmamıştır. Farklı konularda yazdığı yüzlerce şiiri vardır. Şiirlerinin büyük çoğunluğunu yazıya geçmediği için kaybolmuştur. Bugün elimizde bulunan şiirleri yaşayan âşıklardan derlenmiştir. Elesger, halkın gözü, kulağı olmuş, halkın arzu ve istekleri doğrultusunda şiirlerini yazmıştır. Şiirlerinde işlediği konulardan bazıları; Aşk, seveda, yaşam zorlukları, milli duyguları, tasvir, güzellemedir.

Elesger herşeyden evvel tabiat ve vatan aşığıdır. Şiirlerinde tabiat, renk renk açan çiçekler, ovalar, pınarlar laleli yamaçlar güzel bir şekilde işlenmiştir.

Bahar fesli, yaz ayları gelende,
 Süsenli, sünbüllü, lalalı dağlar,
 Yohsulu, erbabı, şahı, sedanı,
 Tutmaz birbirinden aralı dağlar

Heste üçün tepesinde gar olur,
 Her cür çiçek açır, lalezar olur,
 Çeşmesinde ab-i heyat çar olur,
 Dağıdır möhneti, melalı dağlar

Âşık Elesger aşk sevdasının zorluklarını belirten, muhabbet od’unun alevleri içinde yanan gerçek âşıktır. Bunun için:

“Beli” deyip, yol erkâna gelmişem,
 Nakşolup sinemde aşkın kitabı.

Elesger, şiirlerinin büyük kısmında köy kızlarını tasvir etmiştir. “Sarı köynek, Gözeller, Şirindi, Beyistan, Güllü, Gülendâm” vb koşmaları daha anlamlıdır. Güzelleri; huriye, periye, meleğe benzetiyor.

Yanağı gırmızı, buhağı ağdı,
 Çırağban eyleyib ağı gırmızı.
 Alagözlerine gözüm sataşdı

⁸ Doç. Dr. Sakaoğlu Saim -Yrd. Doç. Dr.Alptekin Ali Berat – Şimşek Esma “Azerbaycan Âşıkları ve Halk Şairleri”,ikinci Cilt,1986.Halk Kültürü Yayınları. Âşık Edebiyat Dizisi:2, s.39

Eridi üreğmin yağı gırmızı

Âşık Elesger'e göre, insanın güzelliği; aklı, kemali ile ölçülmelidi. İnsanın en büyük manevi serveti aklıdır der:

Men Allah'dan istemirem
Çok dövletim, malım ola;
Bir babatça güzeranım
Dolanmağa halım ola;
Min batman⁹ zerrim olunca
Bir misgal kâmalım ola.

Elesger'in şiirlerinde garibe, misafire hürmeti ve dostluğa verilen önemi (aile içinde, komşular, milletler, devletler arasındaki dostluğun) görmekteyiz.

Koşma, geraylı/semai-8 hece, tecnis, divanı, bayatı, dudakdeğmez, cığalı tecnis ve halk hikâyesini ezberbilen Elesger, değişik makamları da sazıyla icra edebilecek bir güce sahiptir. Tecnisleri ile şöhret kazanmıştır, zirveye erişmiştir. Elesger, Göyçe Âşık Mektebinde yetişmiş üstat âşıktır. Azerbaycan Edebiyatı'nda bir mektep yaratmıştır. Eserleriyle kendinden sonraki âşıklara yol, yordam, erkan öğreterek ilham olmaya devam etmektedir. Kendinden sonraki birçok ustalar Elesger için nazire yazmışlardır. Elesger'in hayatı hakkında halk hikâyeleri tasnif etmişlerdir. Bunlardan bazıları: Elesger'le Şhrabanı, Elesger'in Karabağ'a Toy Seferi, Anahanım'ın Küsmesi, Elesger'in Nahçıvan Seferi.

ÇERŞEMBE GÜNÜNDE

Çerşembe gününde çeşme başında
Gözüm bir alagöz hanıma düştü
Ok kimi kirpikler deldi sinemi
Nazlı gamzeleri ganıma düştü

İşarat eyledim gelbimi bildi
Gördüm hem gözeldi hem de asildi
Başımı buladı gözünnen güldü
Gülende gadası canıma düştü

ELESKER'em her hallardan hallıyam
Hanım sen dertlisen men yaralıyam
Dedi nişannıyam özge malıyam
Sındı gol ganadım yanıma düştü

Edebiyatımızın ustaları âşıklar için; “Onlar halkın gören gözü, düşünen beyni, işiten kulağı, çarpan kalbi ve söyleyen dili” derler. Âşık Elesger de Azerbaycan halkının gözü, beyni, kulağı, kalbi, dili olmuştur. Azerbaycan'a, Türk Dünyasına ışık olmuştur. Yetiştirdiği şagirt (çırak) lerle ve zincirleme yetişen şagirtlerle aşıklık geleneği yaşamaktadır. Doğumunun 200. Yılında Âşık Elesger'i saygı ve minnetle anıyorum. Ruhu şad olsun.

KAYNAKÇA

Onk Nizamettin – Eleskerzâde İslâm, “Göyçeli Âşık Elesker” Türk Dünyası Edebiyat Dizisi:2 Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987

Doç. Dr. Saim Sakaoglu - Yrd. Doç. Dr. Ali Berat Alptekin – Esmâ Şimşek, “ Azerbaycan Âşıkları Ve Halk Şairleri”, İkinci Cilt, 1986, Halk Kültürü Yayınları, Âşık Edebiyat Dizisi:2

Atmaca Seher, International Journal of Language Academy Volume 5/3 Summer 2017 p. 252/264

Dündar Songül, www. songuldundar.com , 5 Şubat 2012

Dündar Âşık Selahattin /Başak Denelendi Şiir Kitabı s-21

Çetinkaya Haydar -Çıldırılı Âşık Şenlik (Külliyatı) -Kültür Bakanlığı MİFAD Belgeliği Kayıt dfe No: 1302/5509, s.12

Dündar Selahattin – Terekemeler/Karapapak Türkleri, Dorlion Yayınları 2019 s.357

Âşıkça /Kültür Sanaat Dergisi, Âşıkça Yayınları 2020

⁹ Batman: Yaklaşık 5 Kg

KENDİ ÖLÜMÜNÜ KAYDEDEN GAZETECİ

Aysel DAMİROVA

Anadolu Üniversitesi

Cengiz Mustafayev cesur, vatansever, ölümün göztünün içine bakan, yaptığı işin ne kadar zor ancak ne kadar paha biçilemez olduğunu anlayan bir milli kahramandı. Cengiz yaşadığı müddetçe her zaman halkı ve vatani için çalıştı. Vatani ve halkına olan bu tutkusunu muhtemelen kendi karakteri ve askeri bir aileden gelmiş olması ile alakalıdır.

Cengiz 29 Ağustos 1960 yılında Rusya'nın Astrahan vilayetinde doğmuştur. 1964' ise ailesiyle birlikte Bakü'ye göç etmiş ve yaşamını burada devam ettirmiştir. 1983 yılında Azerbaycan Tıp Enstitüsünden mezun olmuş ve 3 yıl doktor olarak çalışmıştır. Meslek olarak doktor olsa da Cengiz'in gazeteciliğe olan ilgisi onun bu yönde ilerlemesine sebep olmuştur. İlk gazetecilik görevini ise 20 Ocak 1990 yılında Sovyet ordusunun Bakü sokaklarında yaptığı katliamları kayda alırken yapmıştır.

1991 yılından itibaren Cengiz Mustafayev Azerbaycan Devlet televizyonunda muhabir olarak çalışmaya başlamıştır. Ancak çok geçmeden sansür ve ciddi yasaklar yüzünden Devlet Televizyonundaki işinden ayrılan Cengiz bağımsız olarak 215 ki isimli stüdyo kurulmasına vesile olmuş ve çalışmalarına buradan devam etmiştir. Cengiz 1. Karabağ savaşında her zaman cebheden haberler ve repörtajlar hazırlamış, en tehlikeli yerlere giderek halka bu konuda tüm gördüklerini aktarmaya çalışmıştır. Onun yaptığı repörtajlar aynı zamanda bilgi engeli ile yüzleşen Azerbaycan Cumhuriyetin'de o dönemde yaşanan tüm gerçeklerin Avrupa ve diğer ülkelerin televizyonlarına bilgi erişimine ulaştırmıştır.

Cengiz 1992 yılındaki Azerbaycan – Ermenistan savaşı zamanı cephede askerlerle çok sayıda röportajlar yapmış, savaşın mağduru olmuş masum insanların sesini dünyaya ulaştırmıştır. Bu konuda Cengiz Mustafayevin paha biçilemez çalışması, istisnasız 1992 yılı 26 Ocak'ta Dağlık Karabağ'ın Hocalı ilçesinde yaşanmış soykırımını topluma ve dünyaya aktarması olmuştur. Cengiz'in bize bıraktığı bu deliller sayesinde bugün de Azerbaycan halkının başına getirilen eşi benzeri olmayan bu faciyanın suçlularının gereken cezaları yönünde işler yürütülmektedir. O, bu katliamı filme almak için iki defa helikopterle Hocalıya gitmiştir. Orada gördüklerinden derinden etkilense de profesyonelliğinden de ödün vermemiştir. Göz yaşları içinde oradaki dehşeti filme çekmeyi başarmıştı. Cengiz bir röportajında Hocalıda gördüklerini şöyle ifade etmiştir: "Ölenler arasında yaşları 2 ile 15 arasında değişen onlarca çocuk, kadın ve yaşlı da vardı ve bunların çoğu alınlarının ortasından vurulmuştu. Cesetlerin durumu, insanların çoğunun soğukkanlılıkla, kasten, hiçbir kavga ya da kaçma girişimi olmaksızın öldürüldüğünü gösteriyordu. Bazıları kenara çekilerek ve tek başlarına vurulmuştu; bazı durumlarda, tüm aile aynı anda vurulmuş gibi görünüyordu. Cesetlerin bazılarında, biri her zaman başında olan ve yaralıların öldürüldüğünü kanıtlayan birkaç yara izi vardı. Çocukların kulaklarını kesmiştiler; orta yaşlı kadınların yüzünün sol tarafındaki deri ve erkeklerin kafa derisi soyulmuştu. Derisi soyulmuş açıkça görünen cesetler vardı."

Cengiz Mustafayev ister geçmişte isterse de şimdiki zamanda gençlerin rol modeli olarak bilinmektedir. 1985 yılında kurduğu 'Cengi' kuruluşunun faaliyeti sonucunda gençler arasında birlik, beraberlik ve vatanseverlik ruhunu aşılamıştır. Cengiz aynı zamanda sosyal bir insandı ve müziği çok sevdi. Bu ilgiden dolayı 1981 yılından amatör olarak DJ - lik de yapmaya başlamıştır. Bu sebepten o ülkenin ilk DJ- i olarak da tanınmaktadır.

Cengiz'in kamerası ölümünün son anına kadar çekmeye devam etmiştir. 15 Haziran 1992 yılı Hocalı

ilçesinin Nahçıvanlı köyünde savaş esnasında çekim yaparken aldığı şarapnel parçası yüzünden şehit düşmüştür. Cengiz darbe sonucunda yere yığılmış ancak kamerasını kapatmamıştır. O durumda bile işini ne kadar sevdiğini göstererek onu izleyenlere hala bir şeyler aktarmaya çalışmıştır. Dönemin Cumhurbaşkanı olmuş Ebulfez Elçibey tarafından ölümünden sonra 6 Kasım 1992 tarihli ve 294 sayılı Kararnamesi ile “Azerbaycan”ın Milli Kahramanı” unvanına layık görülmüştür. Bakü’de Şehitler Hiyabanı’nda defin edilmiştir.

Milli kahramanın ismi ölümünden sonra da yaşatılmaktadır. Bu açıdan birtakım işler görülmüştür. Cengiz’in yaşadığı evin önünde baraleyfi yapılmış, Bakü sokaklarından birine onun ismi verilmiş, Cemşid Nahçıvanski Harb Lisesinde büstü koyulmuş, 2011 yılında Almaniyada onun resminin yer aldığı 3 bin posta pulu basılmıştır.

1999 yılında ilk “Cengiz Mustafayev Vakfı” tahsis edilmiştir. Vakfın ilk başkanı babası Fuat Mustafayev daha sonra ise kardeşi Seyfulla Mustafayev olmuştur. Vakıf kurulduğu günden birçok sosyal içerikli işler görmüştür. Bu işler sırasında medya çalışanlarının okuryazarlık ve profesyonelliğini artırmak için Azerbaycan-Amerikan Gazetecilik Akademisinin,

Azerbaycan’ın Şeki ilçesinde “Cengiz Kulübü”nün kurulması belirtilebilir. Vakıf ihtiyaç sahibi medya işçilerinin eğitim almasına da yardım etmektedir. Aynı zamanda milli ve askeri konuda şarkı yarışması düzenlemiş, yine aynı konuda çekilmiş bazı belgesellere de sponsorluk yapmıştır.

Cengiz Mustafayev, cesareti, vatanseverliği aynı zamanda profesyonelliği ile yaşadığı kısa ama şerefli ömür yolunda ister kendi kuşağı için isterse de gelecek nesillere büyük bir miras bıraktı. Kahramanımızın bu değerli faaliyeti Azerbaycan’ın hak savaşında geçmişle gelecek arasında bir köprü rolünü üstlenmektedir. Bu mirasın her daim korunup, geniş kitlelere ulaştırılması, ilgili platformlarda tanıtılması gerekmektedir.

CEBRAYİL/BÜYÜK MERCANLI SÖZLÜ KÜLTÜRÜ

Muhammet KEMALOĞLU

TRT Kurumu Genel Müdürlüğü, Sivil Savunma Uzman
muhammetkemaloglu@gmail.com

Cebrayil (Cəbrayıl Rayonu), Azerbaycan'daki merkezi şehirlerinden biridir. 1993'te Ermeni işgali uğramış ve 4 Ekim 2020 tarihinde ise Azerbaycan'ın Şanlı Ordusunun zaferi ile özgürlüğüne kavuşmuştu. Cebrayil'de ki sayısız abidelerin, mağaraların, kalelerin, ziyaret yerlerinin ve mezarlık kalıntıları varlığı Cebrayil'in geçmişinin ne kadar eski olduğunu göstermeye yetmektedir. Bu eskilik Azerbaycan Türklüğünün varlığının ispatı olup Türk kültürünün devamlılığının da göstergesidir. Bu devamlılıkta Cebrayil'de yoğun olarak yaşayan Terekeme ve Karapapah Türkleri dediğimiz Türk boyu etkisi oldukça fazladır. Cebrayil ili ve özellikle Büyük Mercanlı çevresinde meydana gelen sosyal ve kültürel olayların birçoğunda Terekeme ve Karapapah Türkleri kendi karakteristik özelliklerini yansıtmışlardır. Bu çalışmamızda ise Terekeme ve Karapapah Türklerinin Büyük Mercanlı bölgesindeki sosyal hayatlarından örnekler verilecektir¹.

Karabağ², Azerbaycan'ın en eski tarihi vilayetlerinden birisidir. Karabağ, Azerbaycan'daki Kür ve Aras ırmakları ile şu anda Ermenistan sınırları içinde bulunan Gökçe Gölü arasındaki dağlık bölge ve bu bölgeye bağlı ovalardan oluşan 18.000 km² büyüklüğündeki bölgenin adıdır. Coğrafi olarak Karabağ ve Dağlık Karabağ, iki ayrı bölgeyi ifade etmektedir. Karabağ ile Dağlık Karabağ ifadeleri aynı bölge için kullanılmamaktadır. Dağlık Karabağ'ın doğusunda Ağdam, Fuzuli; güneyinde Cebrayil ve Gubadlı, batısında Laçın ve Kelbecer; kuzeyinde Şaumyan ve Kasım ilçeleri bulunmaktadır. Karabağ; Ağdam, Terter, Yevlah, Füzuli, Beylegan, Kubatlı, Cebrayil, Mingeçevir, Ağcabedi, Hocavend, Şuşa, Hankendi, Laçın, Kelbecer, Hanlar, Gorus, Akdere, Berde, Zengezur ve Hadrut illerinden oluşurken; Dağlık Karabağ, Hankendi merkez olmak üzere Şuşa, Akdere, Hadrut, Hocavend ve Askeran illerinden oluşmaktadır. Yüzölçümü ise 4.392 km karedir³. "Karabağ" ismi ilk kaynaklarda daha 1300 yıl önce kullanılmıştır. Karabağ önceleri bir tarihi coğrafi kavram gibi somut bir mekân ifade etmekteydi, daha sonraları ise Azerbaycan'ın geniş coğrafi bölgesine dahil edilmiştir. Bu durum Azerbaycan için karakteristikdir: Nahçıvan şehri-Nahçıvan bölgesi, Şeki şehri-Şeki bölgesi, Gence şehri-Gence bölgesi, Lenkeran şehri-Lenkeran bölgesi gibi⁴.

Cebrayil (Cəbrayıl Rayonu), Azerbaycan'daki Karabağ Bölgesi içinde yer alan merkezi şehirlerinden biridir. 1993'ten 4 Ekim 2020 tarihine kadar Ermenistan işgali altındaydı.

Cebrayil topraklarının büyük çoğunluğu düzlükten oluşmaktadır. Cebrayil ili Küçük Kafkas dağlarının güney-doğusunda (Geyen Düzü ve Karabağ silsilesinde)-Aras nehrinin sol kıyısında-güney taraftan İran, güneybatıdan Zengilan, batıdan Kubadlı, kuzeyden Hocavend, doğudan ise Fuzuli bölgeleri ile çevrilidir. Verimli olan Araz boyu topraklarda Cebrayil ilinin köyleri (Büyük Mercanlı, Sultanlı vb.) bulunmaktadır. Cebrayil'de irili-ufaklı 90 köy vardı⁵.

Cebrayil adının kökeni ile ilgili farklı rivayetler vardır. Birincisi, Cebrayil ili adını VIII. yüzyılda yaşamış Cebrayil babadan almıştır. Cebrayil köyünün kuzeyinde "Cebrayil Baba" adı ile meşhur olan bu mezarın uzunluğu 4, 5 metre, genişliği 2, 4 metre, yüksekliği 1, 8 metredir ki, oradaki mezar ve antik yerleşim yerlerinin izleri bugüne kadar kalmıştır. Cebrayil baba VIII. yüzyılda yaşamış Sultan Ahmed'in yakın adamlarından biri olup ve Ziyaret Dağından Aras nehrine kadar araziler onunmuş. Diğer kaynak ve bilgiye göre, Cebrayil toponimi İslam'da ve monoteist dinlerde Allah'ın en yakını olan Cebrayil adlı melektir. Cebrayil sözü Arapça "Allah'ın kulu" demektir. Bu görüşü savunanlar şunu da belirtiyorlar ki, "Aras Nehri" üzerinde inşa edilmiş "Hudafarin" köprüsü de ("Allah'a aşk olsun", «Allah'a aferin») İslamla alakalıdır. Üçüncüsü, XIX. yüzyılın ikinci yarısında ve yirminci yüzyılın başlarında Cebrayil köyüne "Grahın" da deniyormuş. 1831 yılında bölgenin Daşkesen köyünde "Karantin" idaresinin oluşturulması ve bu idarenin Cebrayil köyüne taşınmasıyla ilgilidir. Yerli nüfus "Karantin"

¹ Kemalöğlü, Muhammet, "Cebrayil-Büyük Mercanlı Sosyal Hayatından Örnekler (Azerbaycan-Karabağ Bölgesi)", Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, Journal of History Culture and Art Research, DOI: 10.7596/v2i3.218, Vol. 2, No.3, September, 2013, 33-75.

² Mirza Cemal Cavanşir Karabaği, Karabağ Tarihi, Çev. Muhammet Kemalöğlü, Hikmet Yurdu, Yıl: 7, Cilt: 7, Sayı: 14, Temmuz, Aralık, 2014/2, ss. 209 – 253.

³ Aslanlı, Araz, "Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu", Avrasya Dosyası: Azerbaycan Özel, Cilt 7, Sayı: 1, 2007, s.393.; Mustafayev, Beşir, "Karabağ'ın İşgal Süreci Ve Bölgede Yaşanan Son Olaylar Çerçevesinde Çözüm Arayışları", A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED] 49, Erzurum, 2013, 281-294.; Ekici, Yunus, "Azerbaycan ve Ermenistan Arasında Bitüneyen Dağlık Karabağ Sorunu", Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi/ International Journal of Historical Researches, Mart/March 2017, Yıl/Vol. 2, No. 1, s.62-77.; Çapraz, Hayri, "19. Yüzyılda Rusya'nın Karabağ Politikası", Belgi, Sayı 3 (Kış 2012/1), s.230-240.

⁴ Kemalöğlü, Muhammet, "Cebrayil-Büyük Mercanlı Sosyal Hayatından Örnekler (Azerbaycan-Karabağ Bölgesi)", Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, Vol. 2, No. 3, September 2013, s.1-43.; http://www.garabagh.net/content_2_tr.html; Ramazanov, Gündüz, "Dağlık Karabağ Sorunu Açısından İnsan Haklarının Değerlendirilmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2016, s.6.

⁵ Kemalöğlü, Muhammet, "Cebrayil-Büyük Mercanlı Sosyal Hayatından Örnekler (Azerbaycan-Karabağ Bölgesi)", Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, Vol. 2, No. 3, September 2013, s.1-43.; Kemalöğlü, Muhammet, "Cebrayil-Büyük Mercanlı Çevresi Bayatıları", Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, Journal of History Culture and Art Research, DOI: 10.7596/v3i1.300Vol. 3, No. 1, March, 2014, s.37-51.

kelimesini "Grahđın" diye (Turetko-Russkiy Slovarğ, 1977: 540; TurkmenskoRusskiy Slovarğ, 1968: 233; Azərbaycan Toponimləri, 1999: 16) söylemiştir. Bazı kaynaklara göre ise "Grahđın"sözü XVIII. yüzyılda Nadir Şah'ın iktidarı döneminde Azerbaycan'a göçmüş Celayir Türklerine mensup Giraglı-Girahlı neslinin ismi ile ilgilidir. Cebrayıl'de ki sayısız abidelerin, mağaraların, kalelerin, ziyaret yerlerinin ve mezarlık kalıntıları varlığı Cebrayıl'in geçmişinin ne kadar eski olduğunu göstermeye yetmektedir. Bu eskilik Azerbaycan Türklüğünün varlığının ispatı olup Türk kültürünün devamlılığının da göstergesidir. Bu devamlılıkta Cebrayıl'de yoğun olarak yaşayan Terekeme ve Karapapah Türkleri dediğimiz Türk boyu etkisi oldukça fazladır. Cebrayıl ili ve özellikle Büyük Mercanlı çevresinde meydana gelen sosyal ve kültürel olayların birçoğunda Terekeme ve Karapapah Türkleri kendi karakteristik özelliklerini yansıtmışlardır⁶.

CEBRAYIL'İN KÜLTÜR ANITLARI

Cebrayıl bölgesinin arazisi maddi kültür anıtları ile doludur. Bunlardan Dağ-Tumas köyü yakınlarında bulunan "Dıvler Sarayı" mağarası, Kalacık köyündeki "Cami Tepesi", "Cankulu" ve "Kumtepe" kurganları, Tatar köyü yakınlarındaki Kızılkaya dağındaki Sigeon abidesi, Şıhlar köyü yakınlarında "Şchercik kalıntıları", "Kışlak Yerleri", Diri dağındaki "Mazannene", "Mermernene" mezarları gibi arkeolojik, Dağ-Tumas köyündeki "Başkesik Gümbez", Sirik köyündeki "Kale", Diri dağdaki "Kız Kalesi", Hudafarin köprüleri, Çelebiler köyündeki cami kompleksi, ilçe merkezindeki "Sultan Mecid hamamı", Şıhlar Köyündeki "Dairevi Türbe" (XIV. yüzyıl), Hubyarlı köyündeki Dairevi, 8 köşeli türbeler ve mezarlar (XIX. yüzyıl) her biri nesilden nesile vazgeçilen canlı tarihtir⁷.

BÜYÜK MERCANLI

Büyük Mercanlı, Azerbaycan'da Cebrayıl ilinin 39°21'38 " kuzey ve 47°14'50" doğusunda bulunan bir köyüdür. Büyük Mercanlı, Araz çayının sol sahilinden 2 km uzakta, düzlüktedir. Eski adı Mercanlıdır. XIX asırda Karabağ Hanı İbrahimhalil Han'ın oğlu Cafarkulu Han'ın mülkü olan Lenberan köyünden (Berde ili) göç ettirilmiş Mercanlı nesline mensub aileler Maralyan köyü arazisine yerleşmişlerdir. Sonralar Mercanlı köyünden göçen bir grup aile Yukarı Mercanlı köyünün temelini atmışlar. Karşısında da Çocuk Mercanlı olmuştur (Azərbaycan Toponimlərinin Ensiklopedik Lüğəti, 2007: 153).

DUALAR

Allah var elesin.

Allah kömeğın olsun.

Başın uca eylesin.

Düşmenin kör, dostun gözü açık olsun.

Allah balanı sahlasın

BEDDULAR (GARGIŞLAR)

İç halatın gırılısın (dağılsın). (KK. Setin Nesibli, 2012)

Boynun altında ğalsın. (KK. Hubuş Nesibli, 2012)

Yolum düştü Ağdam'a,

Yağşı güzel sevirsən,

Gözlerine ağ dama (KK. Hubuş Nesibli, 2012)

ATASÖZLERİ

Değirmen bildiğın edir; çakçakçı başın ağrıdır (KK. Setin Nesibli, 2012)

Kıracıdan ev olmaz; ğonşunu derd öldüdü (KK. Hubuş Nesibli, 2012)

⁶ Kemalöğlu, Muhammet, "Cebrayıl-Büyük Mercanlı Sosyal Hayatından Örnekler (Azerbaycan-Karabağ Bölgesi)", Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, Journal of History Culture and Art Research, DOI: 10.7596/v2i3.218, Vol. 2, No.3, September, 2013, 33-75.

⁷ Kemalöğlu, Muhammet, "Cebrayıl-Büyük Mercanlı Sosyal Hayatından Örnekler (Azerbaycan-Karabağ Bölgesi)", Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, Vol. 2, No. 3, September 2013, s.1-43.

NAZLAMALAR

Sağsağa ala,
Dimdiği gara,
Çıh yollara,
Bağ yollara,
Gör atan gelir mi (KK. Setin Nesibli, 2012)

BULMACALAR-TAPMACALAR

Seher durdum,
Elime verdim: Dürmek, Dürüm (KK. Setin Nesibli, 2012)

BAYATILARDAN ÖRNEKLER

Oğlan oğlan naz oğlan,
Ay deli gammaz oğlan,
Sen fehlesen men kolhoz,
Heç biri tutmaz oğlan (KK. Hubuş Nesibli)

Ezdi haramı dağlar,
Tebib yaramı dağlar,
İsterem durum gelem,
Kesib aramı dağlar (KK. Hubuş Nesibli)

Karabağ1, Karabağ1,
Gence'nin karabağ1,
Bunca il hesrat kalmışam,
Eridi ürğim yağ1.
İstiyirem derd elinnen ağlıyam

Ezizim Maralyan'a,
Sen de gel Maralyan'a,
Necesen bir ağ çekim,
Dağlarda maral yana⁸.

FIKRA

Gerisi

Padişah nökerden soruşur.
Toyuğun harası yemelidi?
-Deyif, gabırgası.
-Padişah deyir, Ay ahmah gabırganın neyi var kid a şirin olsun.
-Diyif, neyniyim onca maa gabırğa verirsiz. Padişah sağolsun bes harası yemelidi. ?
-O da diyif, ki: bir derisi bir de gerisi.

⁸ Kemalolu, Muhammet, "Cebrayil-Büyük Mercanlı Çevresi Bayatları", Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, Journal of History Culture and Art Research, DOI: 10.7596/v3i1.300Vol. 3, No. 1, March, 2014, s.37-51.

8 NOYABR “ZƏFƏR GÜNÜ”NƏ İTHAFƏN

Bəxtiyar QARAYEV

Anadolu Universiteti

bakhtiyar.garayev@gmail.com

Gözlədik, nəhayət, yetişdi zaman

Son qoyuldu 30 illik həsrətə.

Bu yola çıxana bəllidir ünvan:

Ya evə gedirsən, ya da cənnətə.

Daddılar uşaqkən Vətən həsrəti

Qucaqda didərgin düşən körpələr.

Qürurlu şəkildə edib xidməti

Bizə bəxş etdilər tarixi zəfər.

Haqq savaşımızda Xuda yar oldu,

Eşitdik “dastana dönən” bir səsi.

Xalqımız gör necə bəxtiyar oldu,

Yaddaşdan silinməz zəfər nəğməsi.

Dağlardan, daşlardan aşaraq gəldik

Həsrəti bitirib qayıtdıq, Şuşa.

Qürurla sevindik, həm də kövrəldik,

Az qalır ciyərlər yanıb tutuşa.

Noyabr ayının onuncu günü,

Dayandı döyüşlər və müharibə.

Şuşasız qalınan sonuncu günü,

Xalqımız qeyd edir rəsmi qələbə.

Torpağı suladı öz qanlarıyla,

2783 şəhid.

Vətəni qorudu öz canlarıyla,

Biz isə olmuşuq tarixə şahid.

44 gün orduya etdi kifayət,
Erməni edildi tam darmadağın.
İşğalda qalmışdı həmin o cənnət,
Harayına gəldik biz Qarabağın.

Könüllü döyüşər,olar səfərbər
Qəhrəman əsgərtək doğulan əslim.
Viran qalıb Ağdam, Laçın, Kəlbəcər
Döyüşsüz edildi ölkəmə təslim.

Hayladı dünyanı gəlsin köməyə
Hamıya zəng etdi bulayıb quyruq.
Baxmadıq tələbə, gələn hədəyə
Başlarını əzdi bir dəmir yumruq!

Yormayaq biz daha heç bir qurumu
Əziyyət çəkməsin BMT, ATƏT.
Dəyişdi ordumuz mövcud durumu,
Ardınca işləndi güclü siyasət.

“İti qovan kimi” qovduq düşməni,
Nə təmas xətti var, nə də status!
Ağır şərtlərə qol çəkdi erməni
Sülh üçün bölgəyə gətirildi rus.

Gəncədə,Bərdədə çox terror oldu,
Dünya susdu buna,gözü kor oldu.
Düşmənin ordusu gorbagor oldu,
“Turan”a açılan koridor oldu.

Ucaldıb göylərə üçrəngli bayraq,
Meydanda cəng edən hər kəsə əhsən.
Sizə həsr edərdim yüz dastan ancaq,
Haqqımız ödənməz nə etsəm də mən.

“BAZEN BİR ÜMİD, BAZEN GÖZ YAŞI” GETİREN ŞARKILARIN BESTEKARI EMİN SABİTOĞLU

Antiga RZAYEVA

İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

antika_izumrut@yahoo.com

Güzel şarkıların yazarı, eşsiz melodilerin ustası, Azerbaycan filmlerinin gizemli müziğinin virtüöz yaratıcısı Azerbaycan bestekarı, Halk sanatçısı, Devlet Sanatçısı ödüllü sahibi Emin Sabitoğlu artık 21 yıldır aramızda değil. 63 Sonbahar yaşayan Emin bey, bu hayatta Sevinçli-acılı, günler yaşayarak, zamanla kazandı-kaybetti, sevdi-sevildi, sonbahar nefesli bir çok şarkılar besteledi. Bu şarkılarda sık sık kullanılan Sonbaharın ayrılmaz simgesi yağmurdur. Her şarkısı; en küçük melodisi bile, parlak bir resim, tamamlanmış tabludur. Ne yazık ki canlı melodilerden gizemli görüntüler yaratan bu besteci, paletindeki renkler tükenmeden bu dünyadan göç etti. Ama her halde, ne mutlu bizlere ki onunla aynı deviri yaşadık, yarattığı her muzik çalışmasının sevincini, yarandığı zaman çerçevesinde şahidi olduk.

Emin Sabitoğlu'nun hayatı ve yaratıcılığı.

Aslında her şey Şeki'deki piyanoyla başlamıştı. İlk önce her hangi bir eğitim almayan, küçük Sabit'in bu piyanoya ilgisi ile başladı. Belki de büyük yazar olmasaydı, mutlaka ünlü bir besteci olurdu. Fakat bu piyano, gelecekte bu neslin liyakatlı temsilcisi, ünlü besteci Emin beye bir zemin hazırlıyordu.

Emin Sabitoğlu, 2 Kasım 1937'de Bakü'de dram yazarı Sabit Rahman ve Revan Hanlığı neslinden, İsmet hanım ailesinde doğdu. Küçük Emin'in müziğe büyük bir ilgisi vardı., Sabit Rahman gibi ünlü bir edebi figürün ailesinde, sürekli olarak ünlü şairleri ve yazarları görmesi ve dinlemesinin Emin Sabitoğlu'nun sanatçı olarak formalaşmasında büyük etkisi oldu

Müzik okulundan sonra konservatuvara girdi (1954, Gara Garayev'in sınıfı). iki yıl sonra, P.I. Çaykovski adına Moskova devlet konservatuvarı'nda eğitimine devam etmiş ve ünlü Rus bestekarı Şapurin'den ders almış. Moskova konservatuvarı'nda sınavlara girerken, senfonisi "mükemmel" olarak değerlendirilmiştir. Yaratıcılığında müziğin çeşitli

türlerinde eserler yazmıştır.

Emin Beyin kişiliği ve bestekarlığının gelişiminde eğitim sürecinin büyük etkisi vardı. Moskova'nın müzik hayatı çok rengarenk ve ilginçti. Moskovda eğitim aldığı yıllarda bir çok eserler yazmıştır; "Keman ve fortepiyano için poema, Sonatina Uvertür, Kantata, Romanslar Silsilesi" bestelemiş ve Vagif Samedoğlunun sözlerine yazılmış ilk şarkısı "Belke"yi bestelemiştir.

Hayat, Emin Sabitoğlu'nu sevdiği konservatuvarı ile ebedi bağlantı sağladı. Moskov eğitimi ardından Emin bey, Gara Garayev'in yardımcısı ve sonrasında pedagoğ olarak uzun yıllar faaliyet göstererek profesör ünvanına layık görülmüştür.

Emin beyin yarattığı eserlerin dinleyiciler tarafından bu kadar sevilmesinin sırrı.

Emin Sabitoğlu'nun yazıp-yarattığı melodilerin, şarkıların kendi felsefesi var. Sanki her bestesiyle ayrı bir hayat yaşıyor ve her dinleyici onun bestelerinde kendini bulmuş oluyordu. Emin beyin şarkıları, Onun ruhundan beslenerek şarkıya dönüşmekte, dinleyicinin duygularını okşamaktaydı. Onun yazdığı musiki devrin ruhunu, kokusunu, tadım yansıtmaktaydı. Emin sabitoğlu insanların duygularını o kadar zarif bir şekilde hissedirdi ki, sanki dinleyicinin duygularını müzikte yaşatır.

Emin bey 500'den fazla şarkının bestekarıdır "Bakü sabahın xeyir", "Ağ cicek", "Dereler", "Uzaq yaşıl ada", "Bele ola hemişe", "Bu gece" vs. şarkıları diller ezberidir. Bakın adımla seslendirdiğim şarkılarda bir gizlem saklanır Emin Sabitoğlunun müziğinin iki ana yönü vardır. Birincisi, bestecinin şarkılarının yoğun duygulu olması, ama bu yoğun duygu içinde hiçbir keder, gam yoktur. İkincisi, Emin Beyin müziğinin sevinci neşesi, yaşama arzusu kendine özgü bir hava yansıtmaktadır. Kibar bir şekilde tüm duygularını yaşayarak müziğe yansıtmış. Emin Sabitoğlu'nun besteci olarak birçok avantajından biri de yalnız profesyonel şairlerle çalışmasıydı. O hiç bir zaman sıradan yazarların sözleri üzerine müzik besteledi. Fikret Koca "Payız geldi", Vagif Samedoğlu "Uzak yeşil ada", Ahmet Cevad, "Şükriye" mahnısı, Resul

Rıza "Dağları duman alanda", Bextiyar Vahabzade "Azerbaycan", Nebi Xezri "Dereler", Zeynal Cabbarzade "Çay", Geray Fezli "Sen olmuşam" gibi şairlerin sözlerine unutulmaz müzik eserleri yarattı. Bu nedenle, her eseri bir rezonans doğurmaktaydı. Adeta bir roman canlandırmaktaydı gözlerimizde. Ayrıca kültürel bir derinlik yaratan bu bestelerin yorumlayanları da besteci tarafından özenle seçilmiştir. Şöket Elekperova, Zeynep Hanlarova, Flora Kerimova, Akif İslamzade, Hüseynağa Hadiyev, Mirza Babayev, İlham Guliyeva, Hadice Abbasova, Yalcın Rzazade, Azer Zeynalov gibi sanatçılar tarafından seslendirilen bu şarkılar sevildi ve diller ezberi oldu.

Emin Sabitoğlu-sinemanın ruhunu duyan bestekar.

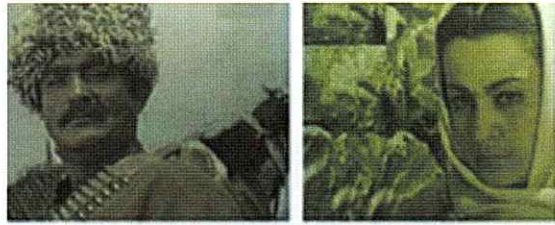
Moskovada konservatuarda eğitimini başarıyla bitirdikten sonra Emin Bey Bakü'ye döner. Onun çalıştığı ilk işyeri Azerbaycan film stüdyosu olur. Müzik yönetmeni olarak çalışan Emin Bey bir sıra kısa metrajlı filmlerin müzik yönetmeni olur ve onlara orijinal müzik yazar. "Deniz" belgesel filmine bestelediği müzik genç bestekara çok büyük şöhret kazandırmıştır. Artık genç bestekarın müziklisi film rejisörlerin dikkatini çekmiştir.

E.Sabitoğlu'nun birçok şarkısı sinema ekranlarından, tiyatro sahnesinden hayatımıza girdi.

Emin beyin müzik yazdığı ilk tam metrajlı film "Bizim Cebiş müellim"dir. Daha sonra kırktan fazla filmle müzik yazdı. 1979'dan Emin Sabitoğlu'nun düzenli yaratıcı süreci ünlü film yapımcılarından Rasim Ocağov, Hesən Seyidbeyli, Arif Babayev, Tofik Tağızade, Şamil Mahmudbeyov, Anar vs. rejisörlerle çalışmıştır.

"Gün Keçdi", "Dede Korkut", "Ad Günü", "İstintak", "Bağlı Kapı", "Kaçak Nebi", "Beyin

Oğurlanması", "Tehmine", "Ölsəm bağışla" "Atları Eyerleyin" gibi filmlere bestelenen müzikleriyle hayatımızda, akıllarda silinmez bir iz bıraktı. Filmlerdeki müzik, olağanüstü dramatik duyguların hissedilmesi gücünü göstermektedir. Filmlerde, Emin Beyin müziği eşsiz bir atmosfer yaratmakta, metnin psikolojik içeriğini ortaya koymakta ve kahramanların gizli duygularını net olarak yansıtmaktadır.

Rasim Ocağov, filmlerinin çoğunun müzikal kaderini Emin Sabitoğlu'nun kalemine emanet etmiştir. Bunlar arasında "Bağlı Kapı", "Həm Ziyarət-Həm Ticarət", "Ad günü", "İstintaq", "Ölsəm Bağışla" vb. filmleri söyleyebiliriz.

Emin beyin tiyatro sevdası.

Tiyatro, Emin Sabitoğlu'nun gönlünde çocukluğundan beri hususi bir yer tutmuştur. Bestekar, otuzdan fazla tiyatro oyunlarına müzik yazmış. Onun bestelediği şarkılar sonradan birçok ünlü sanatçıların repertuarlarına dahil edilmiştir. Bestekar ünlü yazar İlyas Efendiyev'in "Unuda bilmirem", "Bizim Geribe Taleymiz", "Geribe Oğlan", "Mehf Olmuş Gündelikler" "Dağlardan Gelen Ses", Bahtiyar Vahabzadenin "Yağmurdan Sonra", Semen Vurgunun

"Ferhad ve Şirin", Maksud İbrahimbeyovun "Gergedan Boynuzu", Aslan Gehramanov "Seni Axtarıram" film tamaşasında Emin beyin güzel melodilerinden yararlanmış ve bu gibi eserlere bestelediği melodiler

oyuncuların sanatsal yeteneklerini daha yüksek seviyede ortaya koymuştur. Bir çok müzikal ve komik oyunlara da müzik bestelemiştir.

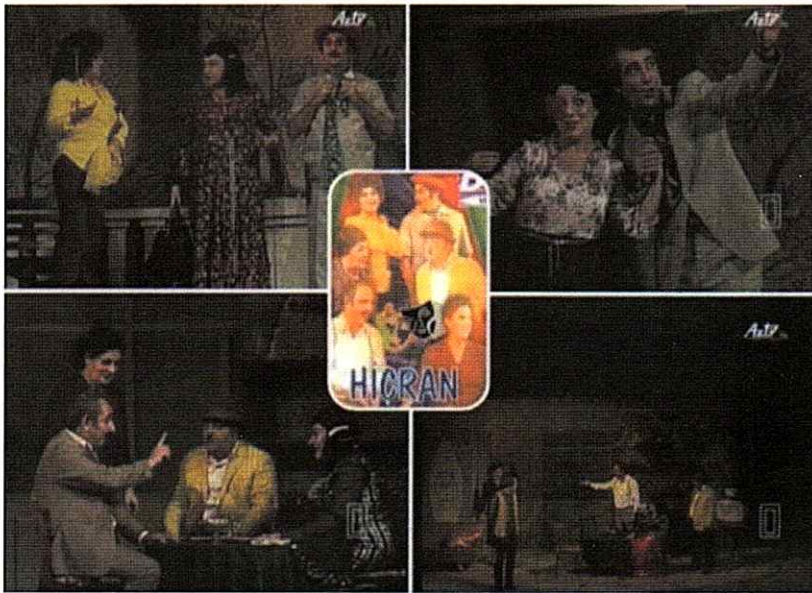
Emin Sabitoğlu, 1994 yılından İstanbul Teknik Üniversitesi "Türk Halk Müziği" bölümünde çalışarak, Türkiye Cumhuriyeti'nde akademik seviyede pedagojik faaliyetlerine devam etmiştir. Öğrencilerine dünya müzik örnekleri ile beraber, Azerbaycan bestekarlarının eserlerini de eğitim programına alarak, öğrencilerine onların eşsiz eserlerini dinleterek, milli müziğimizin en yüksek bedii değerlere sahip örnekleri ile tanıştırmıştır.

Bakü'nün rüzgârını İstanbul'un minarelerine değışmek, Emin bey için hiçte kolay olmamış, memleketinden ayrı kalmak çok zor gelmişti Emin beye. Evindeki saat bile Bakü zamanını göstermekteydi hatta odasındaki eşyalar doğma ocağını hatırlatmaktaydı. Emin Bey bir takvim üzerinde İstanbul'dan Bakü'ye döneceği tarihi kaydetmişti. Bu özleme kavuşmak için her gün tablodaki sayıların üzerine bir çentik atmaktaydı. Aslında hayatının günleri üzerinden – bir-bir çizgiler çektiğinin farkında mıydı acaba?

İstanbul'dan Bakü'ye gidişlerinde, vatan hasretiyle yapıp tutuşan yüreği, her seferinde ayrı bir heyecan yansırdı yüzüne ve yorgun bedeni, tarifi zor bir ruh haline bürünmekteydi.

14 Kasım 2000 gününün sabahında, İstanbul'dan, ayrılıp doğma vatan toprağına, Bakü'ye uçtuğunda da yine aynı heyecan vardı yüreğinde. Bu kez her zamankinden daha yoğundu duyguları.

Öncelikle,vatan dediği Azerbaycan Cumhuriyeti,geç de olsa kendisini "Halk Sanatçısı" unvanına layık görmüştü. Sonra ise Sabit Rahman'ın da doğumunun 90. Yıldönümü dolısıyla Bakü'de yüksek seviyede bir devlet töreni yapılacaktı. Azerbaycan Devleti, öz aydınlarından biri olan Sabit Rahman'ı yani Emin Beyin babasını ilk kez bir devlet töreniyle taltif edip, bağrıma basacaktı....

Ancak, hassas yüreği, bu iki büyük heyecana ve yorgunluğa dayanamadı. 18 Kasım sabahı esen Bakü'nün sert rüzgarları, sadece Azerbaycan'ın değil, Türk Dünyasının en görkemli sanat adamlarından birini, büyük bestekar Prof. Emin Sabitoğlu'nun ruhunu, ömrünün 63. Sonbaharında bizlerden koparıp, ruhlar alemine doğru yükseltti. " Gezmeye garip ülke, ölmeye vatan yahşi"- Emin bey bu sözü onaylarcasına son yolculuğunu mukaddes vatan toprağında, Bakü'de sevdiklerinin omuzlarında ebedi yolculuğuna çıktı.

Emin Sabitoğlu "Halk Artisti" ünvanını alamadı ve atası Sabit Rahman için düzenlen devlet töreni de yapılamadı.

Emin Sabitoğlu değerli yazarımız Sabit Rahman gibi, halkının gönlüne, hafızalara nakşettiği silinmez besteleri ile, o ünvanları yıllar önce almıştı bile.

Payız geldi uçtu getti kuşlar.....

Sen de gettin, bak geldi yağışlar....

Emin bey sonbaharda doğdu ve sonbaharda da bu dünyaya veda etti.

Bakü'den esen o acı rüzgar, İstanbul'daki sevenlerinin de yüreğini dağlayıp, büyük üstadı bir başka aleme savurmuştu. Ruhu şad-mekâni cennet olsun...

Bugün, ünlü bir bestecimizin manevi varlığı sayısız müzikal eserlerde yaşamaktadır. Onun gönül şarkıları ruhumuzun merhemine çevrilmiştir. Çünkü insan duyguları her zaman dinlenmeye, huzura ihtiyaç duyar. Bu şarkılar seslendirildikçe, bestecinin yaratıcılığı bize "Ayrılma benden" diyor...

Kaynakça

1. Əliyeva, İradə. "Azərbaycan estradasının yaradıcılarından biri". *anl.az.* anl.az. İstifadə tarixi:12 January 2016.
2. "Bu denizin gözü yaşlı sensiz..." //Xalq.- 2002.- 26 noyabr.
3. Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi. C.Cabbarlı adına "Azərbaycanfilm" kinostudiyası. Aydın Kazımzadə. Bizim "Azərbaycanfilm". 1923–2003-cü illər. Bakı: Mütərcim, 2004.
4. http://www.musiqi-dunya.az/new/read_magazine.asp?id=185&page=3
5. "MUSİQİ SƏNƏTİNİN İNKİŞAFI TARİXİ". *www.azerbaijan.az.* *www.azerbaijan.az.* 9 January 2016 tarixində orijinalından arxivləşdirilib. İstifadə tarixi: 14 January 2016.
6. Zeyneb Hanlarova / EMmin SABitoğlu Besteleri - 1989 Rus Baskı 1989

GÖÇ KAVRAMI EKSENİNDE AZERBAYCAN'IN AHISKA TÜRKLERİ İÇİN ÖNEMİ

Murad KHASHİMOV

Necmettin Erbakan Üniversitesi

murad.khashimov32@gmail.com

Özet

Son dönemlerde Ahıska Türkleri ile ilgili yapılan çalışmalarda artış görülse de bu halk halen az bilinmekte ve ayrıca onlarla ilgili ortaya konulan bilgiler tartışmalı nitelik taşımaya devam etmektedir. Bu bağlamda göç kavramı Ahıska Türklerinin bugünkü durumunu şekillendiren temel unsur olduğundan, ilgili çalışmaların önemli bir boyutunu teşkil etmektedir.

Ahıska Türkleri tarih boyunca tabii oldukları göç süreçleri sonucunda günümüzde toplam 10 devlette dağınık bir şekilde yaşamaktadırlar. Buldukları devletler bakımından Azerbaycan Ahıska Türkleri için birçok sebepten dolayı kaydan değer bir konuma sahiptir. Buna bağlı olarak, ilgili çalışmada tarihsel perspektif açısından genel çerçeveye Ahıska Türkleri için Azerbaycan'ın önemi ortaya çıkarılacak ve göç kavramının bu konudaki yerine bakılacaktır. Çalışmanın tutarlılığı için Türkçe, Rusça, İngilizce ve Azerbaycan'ca da yazılmış kaynaklara başvurularak, analiz yapılmaya çalışılacaktır. Akademik literatürde Ahıska ve Ahıska Türkleri hakkında yapılan çalışmalarda Azerbaycan konusu fazla işlenmediğinden, ilgili çalışma bir katkı mahiyetinde olması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Ahıska, Ahıska Türkleri, Azerbaycan, Göç.*

Giriş

16. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren cereyan ettiği Osmanlı-Rus mücadelesi sonucunda Güney Kafkasya bölgesinde sınırların değişimi meselesi ortaya çıkmıştı¹. Halihazırdaki Türkiye-Gürcistan sınırı, 16 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşmasıyla belirlenmiş ve sınırlar içerisinde yer alan Ahıska Bölgesi bu tarihten sonra kesin olarak ilgili sınırların dışında kalmıştır². Buna duruma istinaden coğrafi konum açısından Ahıska, Türkiye'nin kuzeydoğusunda, Ardahan iline sınır teşkil eden, şimdilerde Gürcistan sınırları içinde bulunan, çok eski bir Türk yurdunun merkezidir. Abastuman, Adigön, Aspinza, Ahılkelek, Azgur ve Hirtız gibi önemli yerleşim birimleri ile 200'den fazla köyün merkezi olan Ahıska, Türkiye sınırına 15 km mesafe uzaklığında yer almaktadır³.

Türkiye, Rusya, ABD, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Ukrayna, Azerbaycan, Gürcistan, KKTC olmak üzere toplam 10 farklı devlette yaşamlarını sürdüren Ahıska Türkleri yaklaşık 600 binlik bir nüfusa sahiptir. Ahıska Türklerinin dünyadaki nüfusu konusunda sürekli olarak tahmini veriler kullanılmakta, bu durum Ahıska Türklerinin tarih boyunca yapılan nüfus sayımlarında farklı milletlerin içinde değerlendirilmelerinden kaynaklanmaktadır⁴.

Azerbaycan Ahıska Türklerinin bulunduğu devletlerden birisidir ve onların Azerbaycan'daki toplam nüfusu yaklaşık olarak 90 ile 100 bin arasında değişiklik göstermektedir⁵. Yukarıda bahsedildiği gibi göç Ahıska Türklerinin hayatını değiştiren bir kavram ve Ahıska Türklerinin bulunduğu her devlette göre farklı bir profil çizilebilmektedir. Yazının devamında tarihsel bilgilere dayanarak, Azerbaycan'ın Ahıska Türkleri için olan önemi ve bu konuya göç kavramının nasıl etki ettiği araştırılacaktır.

¹ Ayna Askarova, *Konferanslar Döneminde (Trabzon, Batum, İstanbul) Güney Kafkasya Sınırlarının Belirlenmesi*, Kafkas Dosyası, Ed: A. Ahmetbeyoğlu, R. Ahışahı, F. Sancaktar, H. Demiroğlu, & Y. Başkan, TATAV Yayınları, İstanbul, 2006, 151.

² Yunus Zeyrek, *Ahıska Araştırmaları*, Kozan Ofset Matbaacılık, Ankara, 2006, 7.

³ Yunus Zeyrek, *Ahıska Türkleri ve Ahıska Bölgesi*, Pozitif Matbaacılık, Ankara, 2001, 6.

⁴ Ayşegül Aydıngün, Çiğdem Balm Harding, Matthew Hoover, Igor Kuznetsov & Steve Swerdlow, *Meskhethians Turks: An Introduction to Their History and Resettlement Experiences*, Cultural Orientation Resource Center, Center for Applied Linguistics, Washington, 2016, 1.

⁵ Oskari Pentikäinen & Tom Trier, *Between Integration and Resettlement: The Meskhetian Turks*, European Centre For Minority Issues ECMI Working Paper # 21, Flensburg, 2004, 19.

Ahıska Türkleri ve Azerbaycan

Ahıska Türklerinin gerek son sürgün ve esaret yılları ve gerekse daha önceleri Azerbaycan'la sıkı münasebetleri olmuştur. Bunun sebebini sadece coğrafi yakınlıkta aramak yanlış olur. Öyle anlaşıyor ki, coğrafi yakınlıktan öte, millî değerlerin farkına vararak onlarla aydınlanma ve bu ortak değerlere sahip olan insanlarla kültürel yakınlık tesis etme de önemli bir faktördür⁶. Bilindiği üzere, eski zamanlardan beri Ahıska Türkleri ve Azerbaycanlılar arasında sosyal, politik, ekonomik ve kültürel ilişkiler mevcuttu. 1829'da Rusya ile Türkiye arasında Edirne anlaşmasının imzalanmasının ardından, Türkiye ile Ahıska arasındaki mevcut ilişkiler ciddi şekilde kısıtlanmış oldu. Bu nedenle Ahıska Türkleri, etnik kültür geleneklerini korumak ve Türk dünyasıyla bağlantılarını kaybetmemek için komşuları olan Azerbaycanlılarla iletişim kurmayı tercih etmişlerdir⁷. Bu bağlamda Asif Hacılı'nın yaptığı bir tanımlamaya göre Ahıska Türkleri, Türkiye ve Azerbaycan Türkleri arasında duran özüne mahsus bir etnografik bir gruptur⁸.

Zeyrek'e göre Ahıska-Azerbaycan ilişkileri 3 safhaya ayrılabilir:

Birincisi, 1828-1829 Osmanlı - Rus Savaşından sonrası ve devamında, Ahıskalı aydınların Azerbaycan'a yönelerek orada eğitim ve basın hayatında önemli roller almaları;

İkincisi, 1. Dünya Savaşı yıllarında, Ardahan ve Kars civarında gerçekleşen olaylarda Azerbaycan'daki Ahıskalı aydınların da girişimiyle Bakü Müslüman Cemiyet-i Hayriye'sinin yaptığı insanî yardımları;

Üçüncüsü, ana yurdundan sürülen Ahıska Türkleri üzerindeki sıkıyönetim rejimi kalkınca, Azerbaycan Hükümeti'nin onları ülkeye kabulü⁹.

Sıralanan safhalardan birinci ve üçüncüsü konumuzla yakın ilgilidirler, çünkü her iki safha göç hareketleri bağlamında bir içerik bulunmaktadır. Çalışmanın devamında Ahıska Türkleri için göç kavramı üzerinden Azerbaycan'ın önemini ortaya çıkarmak için tarihsel bilgiler kullanılacaktır. Buna göre meselenin daha iyi anlaşılması için Ahıska'dan Azerbaycan'a yaşanan göçleri iki döneme bölerek bir değerlendirme yapılacaktır. Bu dönem başlıklarının belirlenmesinde Ahıska Türklerinin Kasım 1944 yılında yaşadıkları sürgün baz alınacaktır ve buna binaen başlıklar sürgün öncesi ve sürgün sonrası Ahıska'dan Azerbaycan'a yaşanan göçler olarak ikiye ayrılacaktır.

Sürgün Öncesi Dönemde Ahıska'dan Azerbaycan'a Göç

Yukarıda Ahıska ve Azerbaycan ilişkileri temel olarak 3 safhaya ayrılmıştı. Bu üç safhanın birincisi, yani 1828-1829 Osmanlı - Rus Savaşından sonrası ve devamında, Ahıskalı aydınların Azerbaycan'a yönelerek orada eğitim ve basın hayatında önemli roller almaları, sürgün öncesi gelişen dönemde Ahıska coğrafyasından Azerbaycan'a yapılan göçlerle yakından ilişkilidir.

20. yüzyılın 20-30 yıllarında, Ahıskalı aydınlar sayesinde Ahıska Türklerinin kültürel ve ekonomik gelişimi yoğunlaştı, yeni kültürel ve eğitim merkezleri kuruldu, ulusal kadrolar büyütüldü, teknik ve pedagojik okullar açıldı ve genel olarak Ahıska bölgesinin gelişmişliği artmıştı¹⁰. Bu dönem içerisinde Ahıska'nın gelişiminde Azerbaycan'ın rolü ve yeri paha biçilmez nitelik taşımaktaydı. Bu anlamda hem Gürcistan'a hem de Azerbaycan'da yaşayan fikir ve düşünce insanları Ahıska Türklerine çeşitli yardımlarda bulunmuştu¹¹. Yirminci yüzyılın başlarına bakıldığında, Azerbaycan yardımıyla Ahıska'da Azerbaycan dilinde okullar açılmıştı. Azerbaycan dilinde gazeteler yayımlanmış, tiyatro oyunları icra edilmiş ve lise mezunları Bakü'de yüksek tahsillerine devam edebilmişlerdi¹². Buna bağlı olarak, Ahıskalıların dar günlerinde de Azerbaycan'ı gördüğümüz gibi, aynı şekilde Azerbaycan'ın eğitim, basın ve idare hayatında Ahıskalı aydınları görmekteyiz¹³. Sürgün öncesi

⁶ Zeyrek, *Ahıska Türkleri ve Ahıska Bölgesi*, 116.

⁷ Sevil Piriyeva, *Ahısqa Türkleri Azerbaycanda-Tarixi-Sosyal-Medeni Heyati*. Elm, Bakı, 2005, 15.

⁸ Asif Hacılı, *Ahısqa Türkleri Veten Bilgisi*, Ahıska Reklam Tanıtım Ajansı, İstanbul, 2009, 3.

⁹ Zeyrek, *Ahıska Türkleri ve Ahıska Bölgesi*, 116.

¹⁰ Светлана Акниева, Турки-Месхетинцы в КБР: Демографическое и Этнокультурное Развитие, Издательский отдел ИГИ КБНЦ, Нальчик, 2016, 16.

¹¹ Piriyeva, *Ahısqa Türkleri Azerbaycanda-Tarixi-Sosyal-Medeni Heyati*, 5.

¹² Hayri Erten, *Diasporada Dini Yaşamak: Azerbaycan Ahıska Türkleri Örneği*, Palet Yayınları, 2014, 55.

¹³ Zeyrek, *Ahıska Türkleri ve Ahıska Bölgesi*, 116.

döneme bakıldığında Ahıska'dan Azerbaycan'a yapılan göçler daha çok Ahıskalı aydınları kapsamaktadır. Gerçekleşen göçleri "beyin göçü" ya da "entelektüellerin göçü" olarak isimlendirebilir¹⁴.

Ahıskalı aydınların birçoğu Türkiye'de eğitim görmüş, Tiflis ve Azerbaycan'ın farklı şehirlerinde faaliyet göstermişler. Bu şehirler arasında Bakü, Şamahı, Şeki, Gence gibi şehirler ön plana çıkmaktadır. Genel çerçeveye Ahıskalı aydınların Azerbaycan'ın gelişimine çok yönlü katkı sağladığı söylenebilir¹⁵. Ahıskalı aydınların fedakarlığı sayesinde Azerbaycan'da yeni tip "usul-i cedid" mektepleri açılmış, Bakü'de ilk kız lisesi faaliyete geçmiştir¹⁶.

Sürgün öncesi döneme bakıldığında, Ahıskalıların tanınmış aydınları Ömer Faik Nemanzade, Ahmedbey Pepinov, Fürget Hanım Hocazade, Şefika Hanım Şeyhzade-Efendizade, Bağış Hanım Memmedzade, Profesör Fuad Efendiyev, Profesör Abdurrahman Gülehedov, Profesör Halid Gülehedov, Sosyalist Emeği Kahramanları Mövlüd Bayraqdarov, Abuzer Bayraqdarov, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Emektar sanatçısı Sevda Ahmet kızı Neymanzade, Ahıska'ya dönüş sürecinde en aktif isimle olan Enver Odabaşev, Yusuf Serverov ve birçok isim daha Azerbaycan'da belirli dönemlerde yaşamışlardır. Bu şahsiyetler Ahıska vatan toprağı olarak görmeleri yanı sıra, aynı zamanda Azerbaycan'ı da kendilerine vatanı saymışlardır. Onlar Azerbaycan cumhuriyetin sosyal, ekonomik ve kültürel hayatında etkin görev yaparak, Azerbaycan gelişiminde önemli roller üstlenmişlerdir¹⁷.

Ayrıca Azerbaycan, Ahıska Türklerinin 1944 yılının 15-18 Kasım tarihleri arasında Ahıska, Adigön, Aspınza, Ahılkelek ve Bogdanovka ilçeleri ve bunlara bağlı yaklaşık 220 köyden 91.095 kişi tahliye edilerek Orta Asya'ya Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'a sürgüne gönderildiği zaman bile onlara yardımcı olmaya çalışmıştır¹⁸. Azerbaycan'ın o dönemdeki yöneticileri, Ahıska Türklerini Azerbaycan'a yerleştirmek istemiştir, fakat sürgün kararının kesin olması nedeniyle Azerbaycan yönetiminin gayretleri de bir sonuç vermemiştir. Böylece vagonlar birkaç gün Azerbaycan'da bekledikten sonra, tekrar Orta Asya istikametine hareket ettirilmişlerdir¹⁹.

Genel olarak yorumlandığında, sürgün öncesi dönemde Ahıska-Azerbaycan ilişkilerinde göç konusu önemli yer aldığı gözlemlenmiştir. İlgili dönemde yapılan göçler Ahıskalı aydınlar alakalı olmakla beraber Azerbaycan Ahıska Türklerine her zaman kapıyı açık tutmuştur.

Sürgün Sonrası Dönemde Ahıska'dan Azerbaycan'a Göç

Yukarıda Ahıska ve Azerbaycan ilişkileri temel olarak 3 safhaya ayrılmıştı. Bu üç safhanın, ana yurdundan sürülen Ahıska Türkleri üzerindeki sıkıyönetim rejimi kalkmasında sonraki dönemde Azerbaycan Hükümeti'nin onları ülkeye kabulü, sürgün sonrası gelişen dönemde Ahıska coğrafyasından Azerbaycan'a yapılan göçlerle yakından ilişkilidir.

Ahıska Türkleri 1944 sürgününden sonra tabi oldukları sıkıyönetim rejiminden kurtulmasına rağmen vatan topraklarına dönememişlerdi. Vatana yakın olmak ve ilk fırsatta oraya dönmek amacıyla bazı Ahıskalılar, 1958 yılından itibaren Azerbaycan'a gelmeye başlamışlardı. Azerbaycan hükümeti onlara kucak açmıştı ve hatta onlar için Ahıska'daki köy ve kasabalarının adını taşıyan köyler kurmuştu, Ahıska, Sımada ise bu köylerden sadece bazılarıydı²⁰. Bu sürecin başlamasında bazı durumların etkili olduğu görülmektedir.

İlgili zaman aralıklarında, Ahıska Türkleri ile birlikte başka halklar da sürülmüşlerdir. Ancak Ahıska Türkleri kendilerine ait özerk bir idari birime sahip olamadıklarından ötürü resmi şekilde "tanınmamışlar" ve dolayısıyla anavatanları olan Ahıska bölgesine geri dönüş hakkını elde edememişlerdi²¹. 1956'da sürgüne gönderilen halkların aklanması ve haklarının iade edilmesi kararlaştırılmıştı. Çeçenler, İnguşlar, Kalmıklar,

¹⁴ Murad Khashimov & Murad Aghayev. Beyin Göçü Bağlamında Ahıska Aydınların Azerbaycan'a Göçü, *Sürgünün 75. Yılında Ahıskalı Türkler Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ed: Rüstem Mürseloğlu, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 633-634.

¹⁵ Şamil Qurbanov, *Mesheti Türkleri*, Diderginler, Bakı, 1990, 193.

¹⁶ Seyfettin Buntürk, *Rus-Türk Mücadelesinde Ahıska Türkleri*, Berikan Yayınları, 2007, 63-64.

¹⁷ Piriyeva, *Ahıska Türkleri Azerbaycanda-Tarixi-Sosyal-Medeni Heyatı*, 10.

¹⁸ İbrahim Hasanoğlu, Ahıska Türkleri: Bitmeyen Bir Göç Hikayesi, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 16/1, 2016: 4.

¹⁹ Rehman Seferov & Ayhan Akış, Sovyet Döneminden Günümüze Ahıska Türklerinin Yasadıkları Coğrafyaya Göçlerle Birlikte Genel Bir Bakış, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2008: 400.

²⁰ Orhan Ulfanov, Azerbaycan'da Ahıska Türkleri, *Bizim Ahıska Dergisi*, Sayı 38, 2015, 30.

²¹ N. Ash Şirin Öner, Stalin'in Milliyetler Politikasının Bedeli Olarak Ahıska Sürgünü ve Ahıskalıların Sürgündeki Yaşamları, *Avrasya Etüdleri*, 56/2, 2019: 71.

Balkarlar, Karaçaylar gibi Kuzey Kafkasya halkları yeniden vatana dönmüşlerdi ve özerk kurumları yeniden kurulmuştu. Ancak Kırım Tatarları ile Ahıska Türkleri, sadece aklanmış olup vatanlarına dönmelerine izin verilmemişti²².

Vatan dönüş yolu kapalı olsa da, Ekim 1957'de kabul edilen SSCB Yüksek Sovyeti Başkanlığı Kararnamesiyle Ahıska Türklerinin Azerbaycanlılar olarak Azerbaycan'a göç etmelerine izin verildi²³. Böylece 1957'den başlayarak 25-27 bin Ahıska Türkü Azerbaycanlı olarak Azerbaycan'a yerleşebilmişti²⁴. Göç eden Ahıska Türklerini Azerbaycanlılar olumlu ve büyük ilgiyle karşılamışlardı²⁵. 1958 yılından başlayarak 1980 yılının sonuna kadar geçen dönemde yaklaşık 50 bine yakın Ahıska Türkü Azerbaycan'a göç etmiştir. Göç edenler Azerbaycan'ın Mil-Mugan, Guba-Haçmaz ve bazı diğer bölgelerine yerleşmişlerdi²⁶. 1989 Sovyet nüfus sayımına göre, Azerbaycan'da ikamet eden Ahıska Türklerinin % 4'ü yani 17.700 kişi kentsel alanlarda yaşamaktaydı²⁷.

Sürecin devamında Ahıska Türkleri Azerbaycan'a tekrar göç etmişleri. Bu göç dalgası "ikinci sürgün" olarak adlandırılan ve 1989 yılında meydana gelen Fergana Olayları neticesinde gerçekleşmişti. Bu olaylar sonucunda Özbekistan'dan başta Azerbaycan olmak üzere Rusya, Ukrayna, Kırgızistan ve Kazakistan insanlar göç etmeye başlamışlardı²⁸. İlgili dönemdeki Ahıska Türklerinin Azerbaycan'a olan göçü ağırlıklı olarak 1991-1994 yıllarını içermiştir. Fergana Vadisi'nden ilk Ahıska Türklerinin çoğu Saatli, Sabirabad, Haçmaz, Beylagan ve Bakü bölgelerine yerleşmişlerdi²⁹. Buna bağlı olarak, 1989 Fergana olaylarından sonra, genel olarak Ahıska'dan 40.000'den fazla Ahıska Türkü Azerbaycan'a göç etmişti³⁰.

Bugün Azerbaycan'ın 46 farklı bölgesinde Ahıska Türkleri vardır ve dilsel ve kültürel benzerlikler nedeniyle, Ahıska Türkleri Azerbaycanlılarla göreceli bir uyum içinde yaşamaktadırlar³¹.

Sürgün sonrası döneme bakıldığında, Ahıska'dan Azerbaycan'a yapılan göçlerde hem zorunluluk hem de gönüllülük esasları mevcuttur. Bu bağlamda, yine aynı şekilde Ahıska-Azerbaycan ilişkilerinde göç konusu önemli yer almıştır.

Sonuç

İlgili çalışmada göç kavramı ekseninde Azerbaycan'ın Ahıska Türkleri için önemi irdelenmeye çalışıldı. Bu hususun ön plana çıkılması için Ahıska Türklerinin 14 Kasım 1944 yılında yaşadıkları sürgün süreci hareket noktası olarak alındı Ahıska'dan Azerbaycan'a yapılan göçleri sürgün öncesi ve sonrası dönemler olmak üzere iki ana başlık altında incelendi.

Sürgün öncesi dönemde Ahıska'dan Azerbaycan'a yapılan göçlere bakıldığında, bu göçlerin "beyin göçü" veya "entelektüellerin göçü" olarak isimlendirilebileceği gözlemlenmiştir. Ayrıca Azerbaycan'ın bu dönem zarfında Ahıska bölgesinin gelişiminde büyük rol aldığı ve Ahıska Türkleri için her zaman kapılarını açık tuttuğu söylenebilir.

Sürgün sonrası dönemde Ahıska'dan Azerbaycan'a yapılan göçlere bakıldığında ise, bu göçlerde hem zorunluluk hem de gönüllülük esasının bulunduğu anlaşılmıştır. Yaşanan olayların yapılan göçlerde etkili olduğu

²² Orhan Uravelli, Ahıskalıların 1958'de Orta Asya'dan Azerbaycan'a Göçü: Aydın Hacıyev'in Hatıraları, *Bizim Ahıska Dergisi*, Sayı 34, 2014: 16.

²³ Ариф Юнусов, "АХЫСКИНСКИЕ Турки: Дважды Депортированный Народ", Газета "Ахыска", <http://www.ahıska-gazeta.com/ru/histories/50/>, (Erişim Tarihi: 30.12.2019).

²⁴ Leyla Derviş, Ахыска Турки – Трижды Депортированный Народ, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*, Sayı 43, 2019: 149.

²⁵ Эмма Панеш, & Ермолов, Л., Турки-Месхетинцы (Историко-Этнографический Анализ Проблемы). *Советская Этнография*, 1990: 17.

²⁶ Asif Hacılı. Ahıska Türkleri Azerbaycan'da, *Sürgünün 75. Yılında Ahıskalı Türkler Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ed: Rüstem Mürseloğlu, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2019, 645.

²⁷ Pentikäinen & Trier, *Between Integration and Resettlement: The Meskhetian Turks*, 19.

²⁸ Valeri Modebadze, Historical Background of Meskhetian Turks' Problem and Major Obstacles to the Repatriation Process, *IBSU Scientific Journal*, 3(1), 2009: 118.

²⁹ Pentikäinen & Trier, *Between Integration and Resettlement: The Meskhetian Turks*, 19.

³⁰ Hacılı. *Ahıska Türkleri Azerbaycan'da*, 645.

³¹ Pentikäinen & Trier, *Between Integration and Resettlement: The Meskhetian Turks*, 19.

bu dönemde, Azerbaycan devleti Ahıska Türkleri için dikkate değer yardımla yarararak, önemli çabaları ortaya koymuştur.

Sonuç olarak, Azerbaycan'ın Ahıska Türkleri için büyük önem taşıdığını ve onların hayatların şekillenmesinde olumlu etkiye bulunduğu söylenebilir. Göç ise bu önem anlaşılmasında iyi bir örnek durumu teşkil etmektedir. Ahıska Türkleri konusu uzun yıllar boyunca birçok tarihçi tarafından çalışılmasına rağmen, bu konuda yapılan sosyolojik ve antropolojik araştırmalar çok sınırlı kaldığından³²ve akademik literatürde Ahıska ve Ahıska Türkleri hakkında yapılan çalışmalarda Azerbaycan konusu fazla işlenmediğinden, ilgili çalışmanın bir katkı mahiyetinde olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Askarova, Ayna. Kon. Döneminde (Trabzon, Batum, İstanbul) Güney Kafkasya Sınırlarının Belirlenmesi, *Kafkas Dosyası*, Ed: A. Ahmetbeyoğlu, R. Ahışalı, F. Sancaktar, H. Demiroğlu, & Y. Başkan, TATAV, İstanbul, 2006.
- Aydingün, A. & İsmail Aydingün. *Ahıska Türkleri Ulusötesi Bir Topluluk – Ulusötesi Aileler*, SFN, Ankara, 2014.
- Aydingün, Ayşegül, Çiğdem Balım Harding, Matthew Hoover, Igor Kuznetsov & Steve Swerdlow. *Meskhethians Turks: An Introduction to Their History and Resettlement Experiences*, CORC Center, Center of AL, DC, 2016.
- Buntürk, Seyfettin. *Rus-Türk Mücadelesinde Ahıska Türkleri*, Berikan Yayınları, 2007.
- Derviş, Leyla. Ахыска Турки – Трижды Депортированный Народ, *Karadeniz Ulus. Bil. D.*, 43, 2019, 145-152.
- Erten, Hayri. *Diasporada Dini Yaşamak: Azerbaycan Ahıska Türkleri Örneği*, Palet Yayınları, 2014.
- Hacılı, Asif. Ahıska Türkleri Azerbaycan'da, Sürgünün 75. Yılında Ahıskalı Türkler Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Ed: Rüstem Mürseloğlu, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2019, 642-650.
- Hacılı, Asif. *Ahısqa Türkleri Veten Bilgisi*, Ahıska Reklam Tanıtım Ajansı, İstanbul, 2009.
- Hasanoğlu, İ. Ahıska Türkleri: Bitmeyen Bir Göç Hikayesi, *Türk Dünyası İncelemeleri D.*, 16/1, 2016, 1-20.
- Khashimov, M. & Murad A. Beyin Göçü Bağlamında Ahıska Aydınların Azerbaycan'a Göçü, *Sürgünün 75. Yılında Ahıskalı Türkler Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ed: R. Mürseloğlu, İstanbul Medeniyet Ü, 2019, 605-641.
- Modebadze, Valeri. Historical Background of Meskhetian Turks' Problem and Major Obstacles to the Repatriation Process, *IBSU Scientific Journal*, 3(1), 2009, 113-128.
- Öner, N. Aslı Şirin. Stalin'in Milliyetler Politikasının Bedeli Olarak Ahıska Sürgünü ve Ahıskalılar'ın Sürgündeki Yaşamları, *Avrasya Etüdleri*, 56/2, 2019, 53-77.
- Pentikäinen, O. & Tom T. *Between Integration and Resettlement: The Meskhetian Turks*, ECMI WP21, 2004.
- Piriyeva, Sevil. *Ahısqa Türkleri Azerbaycanda-Tarixi-Sosyal-Medeni Heyatı*, Elm, Bakı, 2005.
- Qurbanov, Şamil. *Mesheti Türkleri*, Diderginler, Bakı, 1990.
- Seferov, Rehman & Ayhan Akiş. Sovyet Döneminden Günümüze Ahıska Türklerinin Yasadıkları Coğrafyaya Göçlerle Birlikte Genel Bir Bakış, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2008, 393-411.
- Ulfanov, Orhan. Azerbaycan'da Ahıska Türkleri, *Bizim Ahıska Dergisi*, Sayı 38, 2015, 30-32.
- Uravelli, Orhan. Ahıskalıların 1958'de Orta Asya'dan Azerbaycan'a Göçü: Aydın Hacıyev'in Hatıraları, *Bizim Ahıska Dergisi*, Sayı 34, 2014, 16-18.
- Zeyrek, Yunus. *Ahıska Araştırmaları*, Kozan Ofset Matbaacılık, Ankara, 2006.
- Zeyrek, Yunus. *Ahıska Türkleri ve Ahıska Bölgesi*, Pozitif Matbaacılık, Ankara, 2001.
- Аккиева, Светлана. *Турки-Месхетинцы в КБР: Демографическое и Этнокультурное Развитие*, Издательский отдел ИГИ КБНЦ, Нальчик, 2016.
- Панеш, Эмма & Ермолов, Л., *Турки-Месхетинцы (Историко-Этнографический Анализ Проблемы)*, Советская Этнография, 1990, 16-24.
- Юнусов, Ариф. "Ахыскинские Турки: Дважды Депортированный Народ", Газета "Ахыска", <http://www.ahıska-gazeta.com/ru/histories/50/>, (Erişim Tarihi: 30.12.2019).

³² Ayşegül Aydingün & İsmail Aydingün. *Ahıska Türkleri Ulusötesi Bir Topluluk – Ulusötesi Aileler*, SFN Yayıncılık, Ankara, 2014, XIV.

TÜRK DOSTU PIERRE LOTİ NE DİYOR?

Aziz MEVLÜTOĞLU

Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

amevlutoglu98@gmail.com

Özet

Aslen Fransız olan Pierre Loti Türkiye'ye ve Türklere beslediği muhabbetten ötürü, hem yakın çevreleri hem de Türkiye'den birçok kişinin dikkatini çekmiştir. Öyleki bu muhabbetin haberi sınırları aşarak yazılara ve makalelere konu olmuştur. İşte bunun bir örneği de Loti'nin "Nekodobari" Gazetesinde ışık yüzü gören makalesi bundan 102 sene evvel Azerbaycan'da çıkan bir yazı ile İstiklal Gazetesine de konu olmuştur. "Türk Dostu Pierre Loti Ne Diyor?" başlıklı bu yazı adeta Türkiye ve Türklere karşı olanları bu düşüncelerinden geri çevirmekte, ve Türk halkının nasıl iyi bir halk olduğunu okuyuculara aktarmaktadır. Bu kısacık çalışmada Pierre Loti'nin Azerbaycan'da yayımlanan makalesini verecek ve anlatmak istediği konulara temas edeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Pierre Loti, İstiklal, Türk Dostu.

Giriş

Fransız deniz subayı olan Julien Viaud yazı alemindeki adı ile Pierre Loti son derece renkli bir kişiliğe sahiptir. Şöyle ki gazetelerde resimleri çıkmış, hakkında doğru yanlış devamlı haberler yapılmıştır. Bunun yanında 1903-1905 yıllarında "Valtour" gemisinin komutanlığını yaptığı vakitlerde İstanbullu hanımlar onu izlemek için özel olarak hafiyeler tutmuşlardır.¹ Biz "yavaş yavaş Türk oluyorum"² diyen bu Türk dostu hakkında kısa bilgilerden sonra onun Azerbaycan'da 1918 senesinde İstiklal Gazetesi'ne konu olan yazısını vererek "Türk dostu" unvanı ile ünü sınırları aşan Loti'nin bu yazısına dikkatleri çekeceğiz.

Hayatı ve İstiklal Gazetesindeki Yazısı

P. Loti, 14 Ocak 1867 yılında Rochefort'da doğmuştur. 1867 yılında denizcilik okuluna girmiş, 1869'da eğitim gemisinde görev almaya başlamıştır. Ayrıca gemisinin 1870 yılında İzmir'e uğraması ile Türkleri tanımıştır.³ Denizcilik alanında uzun yıllar görev yaparak yarbaylık rütbesine kadar yükselmiştir.⁴ Denizci olmasına rağmen yazarlıkla da uğraşan Loti, ilk zamanlarda pek ses getirmese de 9 Eylül 1903 yılında İstanbul'a beşinci kez ayak bastığında elli üç yaşında ünü dünyaya yayılmış bir yazar idi. 1910 yılında emekli olan Loti, bu yılın devamında gelişen olaylar (Trablusgarp, Bingazi, Birinci Balkan Savaşı) karşısında artan coşkuyla Türkiye'yi savunmaya koyulmuştur. Loti ayrıca sansürü aşmak için nüfuzlu dostlarına başvuruyor Türkiye lehine çalışmalar yapmaları hususunda onları baskı altında tutuyordu. 10 Haziran 1923'te vefat eden Loti geride birçok eser bırakmış, Türk dostu ve savunucusu olarak hatırlanmıştır.⁵ Biz de onun Azerbaycan'da çıkan yazısını aşağıda vererek onu bu vesile ile anacağız. 1918 yılında İstiklal Gazetesinde çıkan yazı bu şekildedir:

¹ Pierre Loti, *Doğudaki Hayalet*, (Çeviren: Faruk Ersöz), Cumhuriyet, 2000, s. 9.

² Ümit Bayazoğlu, *Hatırda Kalmaz Satırda Kalır 58 Portre*, Aras Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 264.

³ Kemal Kahraman, "Loti Pierre (1850-1923) Türk Dostu Olmasıyla Ünlü Fransız Roman ve Oyun Yazarı", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 27, 2003, s. 213.

⁴ Nur Sümeyye Köken, "Pierre Loti'nin "Constantinople En 1890" Başlıklı Eserinin Türkçe Çevirisinde İstanbul Anlatımının Eşdeğerlik Yaklaşımına Göre İncelenmesi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019, s. 5.

⁵ Loti, a.g.e., s. 16-21.

“Türkiye’yi sönmez bir aşk ile seven ve yorulmaz bir hayretle müdafaa eden bu büyük Fransız dostu, bu alicenap edip Türkiye’yi bu vahim ve buhranlı dakikalarında hatırlamaktan geri kalmamış ve (Nekodobari) gazetesinin 1 Teşrinî Sani tarihli nüshasında Türkleri müdafaa için gayet belîğ bir makale yazmıştır. Makale şudur: Türkler bizim düşmanımız değildiler, Rusların düşmanı; Oh, işte buna kati ve katî surette evet! dedim. Türkler Rusların düşmanıdır ve düşmanıdır ve nasıl olmasınlar ki bu Ruslar Türkleri mahvetmek hususundaki muannidane emel ve niyetlerini artık gizlemek zahmetini zait görüyor ve onları biaman ve mütemadi tehditleri altında eziyorlardı. Türkler, Türkler bize değil, Ruslara ilanı harp ettiler. Onların yerinde, kim başka tarzda hareket edebilirdi? Esasen tarih, daha sonra, bu muharebenin birkaç Alman vahşisi tarafından sultanların bayrağını hamil olan küçük sefinelere rakiben, belki de o zaman henüz mütereddit bulunan Enver’in bile haberi olmaksızın, nasıl açılmış ve harbi nakabil tamir bir hale getirmek için hiçbir mukaddemeyi lüzum görmeksizin Rus sahillerine nasıl ateş edilmiş olduğunu söylemekte gecikmeyecektir. Gölgede imzalanan mukaveleler mucibince İstanbul’dan maada, Türk vatanından muhdezühurunu Trabzon ve Harput gibi sırf Türk merakizi olan parçaları koparıp da Ruslara vermek, bugün bütün milletler için tatbiki lüzumundan bahsedilen milliyet prensiplerine karşı ne feci bir tecavüz teşkil eyleyecekti. Türklerin, bühtan ve iftiraya bu kadar maruz olan Türklerin düşmanlarımız olmadığını ve bize karşı, kendi kalplerine rağmen harp ettiklerini söylüyorum. Bundan maada diyorum ki bütün müddeti hayatımda dedim götürenler Şarkan en namuskar en salim unsurunu bilhassa en sabur ve en mütehammil olanını teşkil ederler. O kadar ki Ortodokslardan da pek çok fazla.. bu iddia ve infakına ve hakikat olmayanları, bir tabir ile namahremeleri yerinden sıçratacak bir iddia mahiyetinde olabilir, fakat bununla beraber.. ve işte, en ziyade muannit olanlara karşı bile bu harp esnasında dahi bana hak veren binlerce nişaneler: generaller, muhtelif rütbeden zabitler ve askerler ki, oradaki zavallı dostlarım hakkında binlerce efsaneler ve hurafelerle meşbu olarak ve beni tehlikeli bir hayalperver iddia ederek Fransa’dan hareket ettiler. Oradan; (Çanakkale’den), bana sırf vicdanları kanaatinden malum olarak mütehidten yazdılar ve dediler ki: Oh, bunları, bu necip ve kahraman adamları siz ne kadar iyi tanyormuşsunuz. Bu adamları ki, üseraya, mecruhlara karşı o kadar müşfiktirler ve onları birer kardeşe bakıyorlarmış gibi tedavi ederler. Bize itimat ediniz; vatana dönünce sizin hissiyat ve itikadınıza biz de kümelerle bizinkilerini ilave ve zan edeceğiz! Hiç biri imzadan mahrum olmayan o mertebe samimane ve ortaya müesser olan mekatip ve evrakı; hepsini neşir eylemek isterim, fakat bunlar bir cilt teşkil ediyorlar!”⁶ çokta uzun olmayan bu yazıyı müellifinin kim olduğuna bakmadan okunursa bu cümleleri bir yabancıya yada bir Türk’ün mü yazdığını tespit etmemiz o kadar da kolay olmayacaktır. Dolayısıyla bu cümleler Loti’nin gerçek bir Türk dostu olduğunu kanıtlamaktadır.

Sonuç

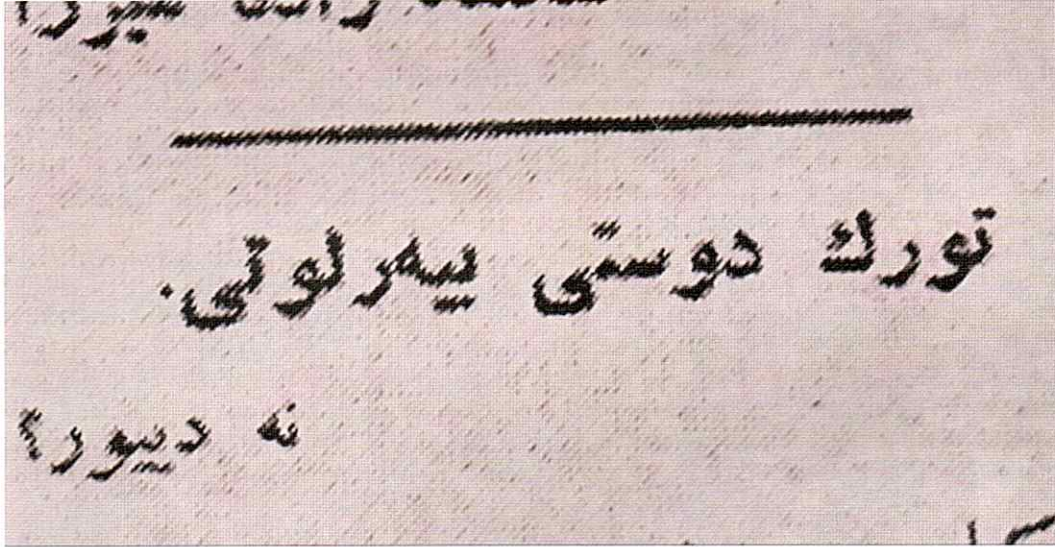
İstiklal Gazetesinde çıkan yukarıda vermiş olduğumuz yazıda çok önemli hususlara dikkat çekilmiş olduğunu görmekteyiz. Loti Türkler bizim düşmanımız değil diyerek Türk halkına oluşan kin ve nefretin faydasız olduğuna işaret ederken, Türkiye’nin Ruslara karşı düşman olduğunun da altını çizmektedir. Rusların Türkiye’yi ve Türkleri mahvetmek hakkındaki planlarını aşık bir şekilde sergilediklerini, ve Türklerin Fransızlara değil Ruslara harp ilan ettiğini aktarıırken, Türkiye’nin yerinde kim olsa bunu yapar demesi de son derece önemlidir. Yani burada yine Türklerin saldırgan olmadığı Rusların tavırları sebebiyle ortamın gerildiği aktarılmaktadır. Bu yolla Loti’nin Türk halkı için Şarkan en namuskar ve en salim olan unsuru demesi bu konuyu desteklemektedir. Ayrıca Türk tarafına esir düşenlere kardeş gibi bakıldığını bildiren Loti, bununla Türklerin merhametli oluşuna dikkat çekmiştir. Tüm bu savunmalarına karşı onu hayalperest olarak adlandırdıklarına da dikkat çekerek aslında bu hakikatlerin iyilikle karşılanmayacağına da işaret etmektedir. Makalesinin sonunda bu konularla ilgili elinde bir cilt evrak olduğunu bildirirken bunları neşir etmek istediğini de ayrıca

⁶ “Türk Dostu Pierre Loti Ne Diyor?”, *İstiklal*, 19 Nisan 1919, No: 11, s. 3.

belirtmesi bu konudaki ciddiyetinin ve Türk dostu Loti'nin Türklere olan muhabbetinin de bir göstergesidir.

Resim 1: 19 Nisan 1919 tarihli İstiklal Gazetesi'nin ilk kapağı.

Resim 2: Sayfa 3'te yer alan "Türk Dostu Pierre Loti Ne Diyor?" başlığı.

Kaynakça

Bayazoğlu, Ü. (2013). *Hatırda Kalmaz Satırda Kalır 58 Portre*, İstanbul: Aras Yayıncılık.

Kahraman, K. (2003). Loti Pierre (1850-1923) Türk Dostu Olmasıyla Ünlü Fransız Roman ve Oyun Yazarı, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 27, ss. 213-214.

Köken, N, S. (2019). *Pierre Loti'nin "Constantinople En 1890" Başlıklı Eserinin Türkçe Çevirisinde İstanbul Anlatımının Eşdeğerlik Yaklaşımına Göre İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Loti, P. (2000). *Doğudaki Hayalet*, (Çev. Faruk Ersöz), Cumhuriyet.

"Türk Dostu Pierre Loti Ne Diyor?", İstiklal Gazetesi, 19.04.1919.

AİLE İŞLETMELERİNDE STRATEJİK YÖNETİM

Nilufar HASANOVA

Anadolu Üniversitesi

nilufar.hasanovaa@gmail.com

Stratejik Yönetim ile ilgili terim ve kavramlar

Örgüt, yönetim, yönetici, strateji yönetim

İnsanların bir amaç doğrultusunda bir araya gelerek, işbirliği yaparak tüm çabalarını birleştirdikleri gruplara **örgüt** adı verilmektedir. Bu amaçların farklılığı örgüt tipini belirliyor: dernek, işletme, partiler, kulüpler, askeri kuruluşlar vb. Ve ya aile. Aile de bir amaç doğrultusunda bir araya gelen insan grubudur. Yönetim ve örgüt oluşması için 2 ve daha fazla kişinin olması yeterlidir. Bu örgütler kar amaçlı olabilir ve ya kar amaçlı olmayabilir. (H. Ülgen, S. K. Mirze, *İşletmelerde Stratejik Yönetim*, 2007, s.20)

Aile işletmelerine baktığımız zaman görürüz ki, az yaşam yılına sahiptir. Adeta 3. Nesle kadar yaşıyor, bazı zamanlar ise 2. Nesle kadar yaşayabiliyor. Bunun da esas nedeni işletmenin sistem odaklı değil de, patron odaklı olmasıdır. Yani, kurumsallaşamamasıdır. Kurumsallaşma, şahsi fikirlerin, düşüncelerin bir kenara bırakılması ve işletmenin sürdürülmesi için sistem odaklı düşünme ve daha profesyonel bakış açısının yaranmasıdır. Aile işletmelerindeki problemleri genel olarak aşağıdaki gibi sıralayabiliriz.

- İşletmenin bir kişinin elinde olması ve o olmadığı ve ya öldüğü zaman işletmenin durması;
- Ortakların düzgün paylaşılmaması. Sadece aile bireylerinin yönetime dahil olması.
- Ve ya Yönetim kurulunun olmaması, aile ve işletme ilişkilerinin biri birine karışması.
- Paylaşım zamanı daha çok kan bağı ve cinsiyet önem taşıyor. Erkek çocuğu olmadı diye işletmeyi bitiren ve kız çocuğuna bırakmayı düşünmeyen bile işletme sahipleri vardır.
- Kurucu öldükten sonra çocuk ve ya torunlar arasında pay davası Vb. (Prof. Dr. Avni Barış Baraz'ın *Aile İşletmeleri Dersindeki söyleşisinden*)

Türkiye'deki işletmelerin yüzde 90'ının aile işletmeleri oluşturuyor, dünya genelinde istihdamın yüzde 80'e yakın oranını teşkil ediyor ve milli gelirin büyük oranına sahip ve (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 21/2009, *Aile İşletmelerinin Kurumsallaşma Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, İ. Yazıcıoğlu, H. Koç) dünya geneline bakarsak aile işletmelerinin yüzde 80' oranı daha 3. Nesle geçmeden ölüyor, 13% oranının yabancı ve ya başka şirketlere satılıyor, 5% oranının ise kamu tarafından alınıyor. (Akademik Bakış Dergisi, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-dergisi, sayı 34, 2013, *Kurumsal Yönetim İlkelerinin Türk Aile İşletmelerinin Yönetim İlkelerine Adaptasyonunun Değerlendirilmesi*, M. Çemberci)

Aile işletmeleri hem kurumsallaşmalı, hem de kurumsal yönetime geçmeli. Aile işletmeleri daha çok halka açık olmayan işletme türlerinden olduğu için kurumsal yönetim daha çok küçük ortakların korunmasına yöneliktir. (Prof. Dr. Avni Barış Baraz'ın *Aile İşletmeleri Dersindeki söyleşisinden*)

Yönetim başkaları vasıtasıyla iş görmektir. Yönetim, işletmenin amaçlarına ulaşabilmek için grup faaliyeti koordine edildiği, işbirliği ile yapılan iş ve çabaların toplanmasını sağlayan, verimlilik ve etkinlik arasında denge kuran, sınırlı kaynaklardan maksimum derecede yararlanma, minimum girdi ile maksimum çıktı alma sürecidir. 4 esas fonksiyonu vardır: planlama, örgütlenme, yöneltme ve kontrol (İ. Özalp, *İşletme Yönetimi*, 2015, 7. Baskı, s. 7)

Yönetim faaliyetinin özellikleri aşağıdakilerdir:

1. Amaca yönelik bir faaliyet – bir amacın olması ve tüm faaliyetlerin bu amaç etrafında toplanmasıdır. İşletmenin özel ve genel amaçları vardır. Genel amaçlara kar elde etmek, Pazar payını arttırmak, alanında birinci olmak, en iyi olmak, büyüme vb. dahil olabilir.
2. Bir grup faaliyetidir – tek elden ses çıkmaz.
3. Beşeridir – insan en önemli kaynaklardandır. Yöneten ve yönetilen bireylerdir.
4. İşbirliği özelliği vardır.
5. İşbölümü ve uzmanlaşma faaliyetidir.
6. Uyumlaştırma ve ya koordinasyon faaliyetidir.
7. Yetki faaliyetidir.
8. Evrenseldir.
9. Basamaksaldır.

Verim – minimum girdi ile (daha az kaynakla) maksimum çıktı elde etmek

Etkinlik – hedefe yüzde kaç oranda ulaşabildiğimiz sonuçtur. (Prof. Dr. Nurhan Şakar'ın söyleşisinden)

Yönetici örgütün yönetilmesinden ve başarısından sorumlu olan kişilerdir. Aşağıdaki özellik ve ya niteliklere sahip olması gerekir: liderlik, öncü, iradesi kuvvetli, tarafsız, iletişim kura bilen, kendine güvenen ve kararlı (İ. Özalp, *İşletme Yönetimi*, 2015, 7. Baskı, s. 19-27)

İşletmelerde yönetim konusu ile ilgilenenler yönetim düzeylerine göre sınıflandırılıyorlar.

- Üst yönetim stratejileri üst yönetim düzeyinde belirleniyor ve bütünsel bakış açısı ile işletmenin gelecekteki yaşamı ile alakalı stratejileri kapsıyor. İşletme için en önemli ve esas kararları alır, uzun

dönemli ve sürdürülebilir planlar, stratejiler belirler, işletme sahipleri ve ya ortakları ile işletme örgütü arasında köprü rolünü üstlenirler.

- Orta yönetim stratejileri orta yönetim düzeyinde belirleniyor ve rekabetçi stratejileri kapsıyor. Aylık, yıllık satış ve üretim raporları hazırlar, üst yönetimin almış olduğu kararları uygulamaya koyarlar.
- Alt yönetim stratejileri alt yönetim düzeyinde belirleniyor ve fonksiyonel stratejileri kapsıyor. Çalışanlarla en yakın ilişkiye giren yönetim alt yönetimidir. Günlük işlerin yürütülmesine yardımcı olurlar, teknik denetim ve ya kontrol yaparlar. (H, Ülgen, S. K. Mirze, *İşletmelerde Stratejik Yönetim*, 2007, s.199)

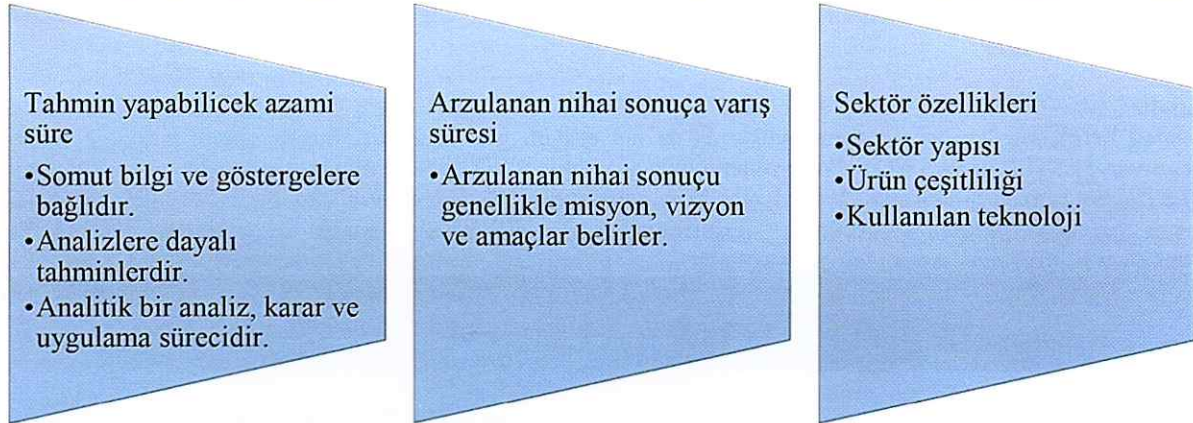
Stratejik yönetim bir işletmede gelişme, sürdürülebilirlik, rekabet üstünlüğü sağlayan uzun dönemli stratejilere dayanarak kaynakların verimli ve etkin şekilde kullanışıdır. Stratejik yönetim süreci aşağıdaki gibidir.

1. Önce strateji bilincin olması gerekiyor. Yani, uzun vadeli düşünme becerisi.
2. Stratejistlerin ve ya daha doğru söylersek, strateji babalarının kimler olacağı belirleniyor. (Yöneticiler, danışmanlar, çalışanlar vb.)
3. Sistem yaklaşımı – işletme yapısını belirler. (<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/492801>)
4. Çevre analizi – buraya hem iç, hem de genel ve yakın dış çevreye dahil edebiliriz. İç çevre unsurları: üretim ve tedarik faktörleri, finansman ve muhasebe faktörleri, çalışanlar, sahipler, hissedarlar, teknolojik faktörler, yönetsel faktörler. Yakın dış çevre unsurları: Devlet, ekonomi, rekabet, Pazar koşulları, sendikalar, tüketiciler, finansal kurumlar, yerel yönetimler. Genel dış çevre unsurları: küreselleşme, teknolojik gelişmeler, siyaset, politika, demografik değişimler, ekolojik çevre, sosyo-kültürel yapı ve yasal düzenlemeler. (Y. Ürper, S. Benligiray, S. A. Öztürk, N. Sağlam, N. Turan, Ö. Oktal, *Genel İşletme İlkeler ve İşlevler*, 2017, s. 118)
5. Stratejik Yönetim – bu konuya detaylı dokunacağız.
6. Strateji uygulama – bir önceki adımda alınan kararları uygulamak, yerine getirmek.
7. Kontrol ve ya Denetim evresi. (Prof. Dr. Ahmet Emre Demirci'nin Stratejik Yönetim ve İşletme Politikaları dersindeki söyleşisinden)

Stratejik Yönetim

Stratejik Yönetimin 3 önemli unsuru vardır:

Uzun Dönemde Yönetim – akla ilk gelen soru ne kadar uzun bir dönem? Oluyor. Çünkü, bu sorunun cevabı aslında görecelidir. Her sektör için uzun dönem yılı farklıdır. Örneğin, bir ormancı için uzun dönem 25 yıl olduğu halde, bir teknoloji sektörü için uzun dönem 3-4 yıl olabilir. Uzun dönemi belirleyen faktörler aşağıdaki gibidir:

İşletmenin yaşamının sürdürülebilmesi – her işletmenin misyonu, vizyonu, hedef ve amaçları vardır.

Misyon ve vizyon ifadeleri, bir kuruluşun altyapısının hayati bir parçasıdır. Şirkette yer alan herkese ortak bir amaç ve yön verirler. Vizyon, şirketin hedeflerinin yönünü belirler, ulaşılmak istenen yer, imaj ve beklentidir ve misyon, kuruluşun oraya nasıl ulaşabileceğine dair bir yol aydınlatmalıdır. (<https://www.markafikirleri.com/vizyon-ve-misyon-nedir-farklari-nelerdir/>)

Anadolu Üniversitesi örneği: *Vizyon: Yaşamboyu öğrenme odaklı bir dünya üniversitesi olmak.*

Misyon: Kent, bölge, ülke ve dünya insanının yaşam kalitesini yükseltmek amacıyla, Bilim, teknoloji, sanat ve spor alanlarında eğitim, araştırma ve projelerle evrensel bilgi ve kültür birikimine katkı sağlamak, her yaşta bireye nitelikli ve özgün, uzaktan ve örgün öğrenme olanakları sunmak, toplumsal gereksinimleri öngörerek yaratıcı ve yenilikçi çözümler üretmektir. (<https://www.anadolu.edu.tr/universitemiz/kurumsal/vizyon-and-misyon>)

Amaç ve hedefler misyon ve vizyonu izlemelidir. Amaçlar SMART olması gerekiyor.

- Specific: Spesifik
- Measurable: Ölçülebilir
- Achievable: Ulaşılabilir

- Relevant: İlgili
- Time: Zaman Sınırlı

Doğru olmayan örnek: Benim evim olacak!

Doğru olan örnek: Benim 5 yıl içinde, Bağlar semtinde 3 odalı evim olacak.

Hedefler ise daha çok sayısaldırlar.

Aslında işletmelerin yaşam süresine bakarsak Charles Darwin'in 'biyolojik türlerin evrimsel değişimi teorisi'ni hatırlarız. Teoride olduğu gibi işletmeler de, örgütler de doğar, yaşar, gelişir ve ölür. Buradaki esas hayatta kalma amacıdır ki, bu amacada ulaşmak için çevreye adapte olmak gerekir. Tüm işletmeler bir gün yok oluyor: satın alma, iflas etme, birleşme vb. yollarla

Önemli olan uzun süre hayatta kalabilmektir. Dünya üzerinde işletmelerin yaşam süresine bakalım: Fortune Dergisinin 'Dünyanın En Büyük 500 İşletmesi'nin yaşam süresi 40-50 yıl, Japonya ve Avrupa'da Stratix grubu yapılan araştırmalara göre işletmelerin ortalama yaşam süresi 12.5 yıl, Türkiye'de 17-20 yıldır. Elbette, uzun süre ayakta dura bilen işletmeler de vardır. Örneğin, İsveç şirketi olan Stora firması tahminlere göre 1288 yılından ayakta. Önceleri madenci sektöründe olmuş, daha sonraları ise kağıt ve kimyasal maddeler üretmeye başlamıştır. Türkiye'de Koç grubu, 1910 yılından ayakta duran İttihat Değirmencilik Kuurluşu, Kurukahveci Mehmet Efendi vb.

Ancak böyle bir gerçek de vardır ki, kurulan işletmelerin yüzde 70 oranı ortalama 7 sene içinde kapanıyorlar. 2001 yılında sayıları 73 olan Türk bankaları, 2002 yılında 57ye inmiştir.

Royal Dutch tarafından yapılan bir araştırmada işletmelerin ortalama yaşam sürelerini etkileyen 4 faktör belirlenmiştir. Bunlar aşağıdakilerdir:

1. İşletmeler dış dünyaya, yani çevreye karşı duyarlı olmalı ve ona uyum sağlamalıdır.
2. İşletmedeki kültür, kimlik, personel arasındaki güzel ilişki ve koordinasyon, birbirlerine ve örgüte olan bağlılık ortalama yaşam süresini uzatıyor.
3. Merkezi bir denetim sistemi olmalı.
4. Sermayeleri tehlikeye atmamalı.

Bunlar arasında önem sırasına göre ilk yeri tutan çevreye uyumluluk yönetim biliminin gelişiminde de ortaya çıkmıştır. Klassik ve Neoklassik yaklaşımlar kapalı olup, çevreyi dikkate almamıştır. Ancak, genel sistem yaklaşımı açık olmuş ve çevreyi ön plana çekmiştir. (H, Ülgen, S. K. Mirze, *İşletmelerde Stratejik Yönetim*, 2007, s.28-30)

Rekabet üstünlüğünün sağlanması – modernist stratejik yönetim görüşüne göre rekabet üstünlüğü bulunmayan, kendi üzerinde daim çalışmayan, stratejilerini değerli kılmayan, yani stratejilerine değer katmayan işletmeler kaybederler. Bir işletme o zaman kazanır ki, o taklitedilemiyor. (H, Ülgen, S. K. Mirze, *İşletmelerde Stratejik Yönetim*, 2007, s.31)

Analiz

Strateji belirlenmeden önceki aşama yukarıda da not ettiğim gibi analizdir. Analiz birçok farklı yöntemler yapılıyor, PESTEL ve ya SWOT. Proje yönetiminde genellikle SWOT yeterli oluyor, ancak işletme yönetimi için PESTEL ve benzeri birçok analizlerin de yapılması gerekiyor. PESTEL: Politik, ekonomik, sosyoloji, ekonomi, çevre ve yasal çevreyi birleştiriyor. SWOT analiz aşağıdaki gibidir:

	Dış çevre	İç çevre
SWOT	Opportunities – fırsatlar	Strengths – güçlü taraflar
	Threats – tehditler	Weaknesses – zayıf taraflar

Her birine bir örnek vermek isterim: Ben 2018-2019 yılında Azerbaycan'da The English Speaking Union kurumu ile uluslararası bir proje yönetmişim. Dünyanın 56 ülkesinin katılımcı olduğu bu projeye Azerbaycan'ın da ilk defa katılmasını sağladık. Amacı gençlere güzel konuşma şeklini, analiz etme, düşünebilme becerisini geliştirmelerine yardımcı olmak olan bu projenin bizim taraftan SWOT analizi örneklerini birer tane vereceğim. Bizim güçlü tarafımız (10-15 kişilik ekiptik) ekibimizin çok çalışkan, kendini işe adayan çalışan ve gönüllülerden oluşması idi. Zayıf tarafımız benim (yöneticinin) deneyimli olsa da, henüz profesyonel olmamasıydı. Bu zayıf tarafı geliştirmek için birçok alanında uzmanlaşmış kişiyle buluşuyor, fikir alış verişi ediyor ve onların deneyimlerini dinliyordum. Bizim fırsatımız, ilimizde bizim kategorilere uyan insanların sayca yüksek olmasıydı. (demografi) 16-22 yaş arasındaki gençler bizim müşteri ve ya katılımcılarımızdır. Tehditlere bir tane örnek verirsek ise, bu alanda bilincin özel okullarda bile tam oluşmamasıydı. Bu yüzden okulları, üniversiteleri bir-bir gezip, önce 45-60 dakikalık masterclass'lar veriyorduk, daha sonra projenin reklamını yapıyorduk.

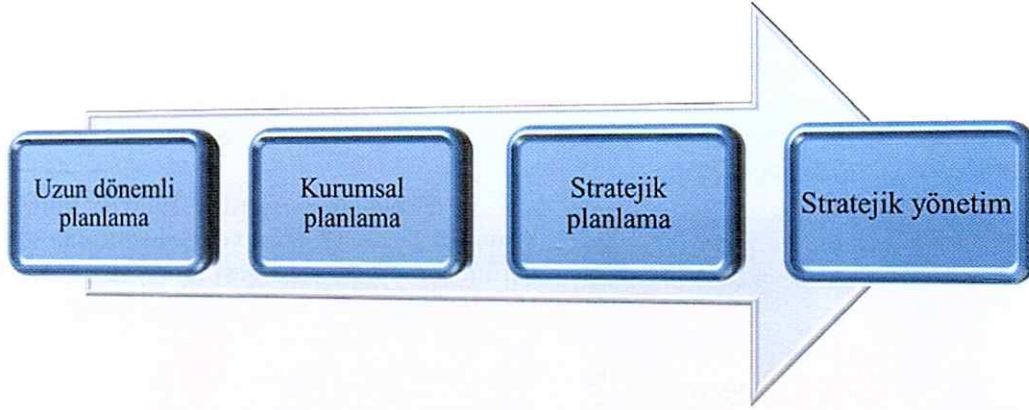
İşte analiz ve strateji arasındaki ilişki böyledir.

Stratejik Yönetim Evreleri

Strateji Fransız kelimesi olup, 1970'li yıllarda Türkçeye geçmiştir, yöneltme, götürme, sevk etme gibi anlamlara gelmektedir. Kelime eski yunan generali olan Strategos ile ilişkilendiriliyor. Strateji kavramı uzun bir süre boyunca askeri bir kavram olarak kullanılmıştır. Genel anlamda strateji bir işletmenin kendi amaçlarına ve ya

hedeflediği siyasete ulaşmak için yaptıkları tedbirler ve ya davranış şeklidir. (N. Güçlü, *Stratejik Yönetim*, G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt 23, Sayı 2 (2003) 66)

Ancak, bu anlam stratejik yönetim konusu ele alındığı zaman kendi değerini kaybediyor diyebiliriz. Çünkü, bu zaman kavram anlamı çok ta uzak geçmişe gitmiyor. Stratejik Yönetim evreleri son 60 yılda bu şekilde ele alınmaktadır.

İlk iki kavram işletme yönetiminde çok fazla ele alınmıştır. Ben son iki kavram üzerinde duracağım. Stratejik planlamanın kökleri II Dünya Savaşından sonra işletmelerde yapılan uzun dönemli planlamaya kadar uzanmaktadır. 1960lı yıllarda Ansoff uzun dönemli planlara analitik yaklaşım getirdi. Artık, analizde rakiplerin tutumları, faaliyetleri, tepkileri de dikkate alınmaya başladı. Stratejik planlamada dış çevrenin tüm unsurları dikkate alınmıyordu. Daha doğruyu söylersek, işletmenin tüm sert unsurları. Yani, rakipler, pazarlar, ürünler, müşteriler vb. Ancak, işletmenin yumuşak unsurlarına bakılmıyordu. Yani, iç unsurlar – yönetim tarzı, iletişim şekli, örgüt kültürü, liderlik, yaratıcılık vb.

Tam da bu dönemde strateji yönetime geçiş yapılmış. Farkı:

- Sadece planlamayı değil, tüm yönetim fonksiyonlarını ele alıyor.
- Sadece sert unsurları değil, yumuşak unsurları da dikkate aldı.
- Bütüncül bir yaklaşım sergiledi.

Genellikle, stratejiler aşağıdaki soruları yanıtlamalı:

1. İşletmenin esas faaliyeti nedir?
2. Şimdiki zamanda neler ve nasıl yapılmalı?
3. Elde etmek istediğimiz sonuçlar nelerdir?
4. Faaliyet alanımızı, işlerimizi genişletelim mi?
5. Bazı faaliyetleri kısıtlamalı ve ya terk etmeli miyiz?
6. İşlerimizde hiçbir değişiklik yapmadan devam mı etmeliyiz?
7. Yoksa hem faaliyet alanımızı, işlerimizi genişletelim, hem de bazı işleri terk edelim mi? (H. Ülgen, S. K. Mirze, *İşletmelerde Stratejik Yönetim*, 2007, s.199)

Aile işletmelerindeki gerçekler ve olması gerekenler

Gerçekler	Olmaması gerekenler
<ul style="list-style-type: none"> • İşletmenin bir kişinin elinde olması ve o olmadığı ve ya öldüğü zaman işletmenin durması; • Ortakların düzgün paylaşılmaması. Sadece aile bireylerinin yönetime dahil olması. • Ve ya Yönetim kurulunun olmaması, aile ve işletme ilişkilerinin biri birine karışması. • Paylaşım zamanı daha çok kan bağı ve cinsiyet önem taşıyor. Erkek çocuğu olmadığı diye işletmeyi bitiren ve kız çocuğuna bırakmayı düşünmeyen bile işletme sahipleri vardır. • Kurucu öldükten sonra çocuk ve ya torunlar arasında pay davası • Stratejik düşünememe • Yaratıcı düşünememe 	<ul style="list-style-type: none"> • Yönetim ilkelerine uyulması • Yazılı kuralların olması • Örgüt kimliğinin oluşturulması • Vekalet kuramı uygulaması • Yetki, görev, sorumluluk dağılımı • Topluma ve çevreye karşı sorumluluk duygusunun aşılması • Yüksek kalite • Hızlı karar verme • Sürekli araştırma ve iyileştirme • Sürekli eğitim (KAİZEN) <p>(G.M.F. Çavuş, <i>Aile İşletmelerinde Strateji Yönetim</i>, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 14, Sayı 2, 2005, s.152-166)</p>

SAZLI SÖZLÜ GAZAH

Asiya MUSALI

Garbi Kaspi Universitesi

musali_a@mail.ru

Gazah eskiden oymak, saltanat ve daha sonralar kaza merkezi olmuştur. 1909'da şehir statüsünü almış ve şu anda il merkezidir. Gazah ili sınırları içerisinde bulunan Damcılı ve Babaderviş mağaralarında Japon tarihçilerinin yaptığı çalışmalarda, Gazah'ta 8 bin yıl öncesinde insan yerleşimlerinin varlığını doğruluyor.

Gazah ili 8 Ağustos 1930'da kurulmuş ve bir kısmı 24 Ocak 1939'da yeni oluşturulan Ağstafa iline verilmiştir. Ağstafa bölgesi toprakları 4 Aralık 1959'da Gazah bölgesine katılmış, 14 Nisan 1990'da tekrar ayrılarak il statüsü kazanmıştır. 1982 yılında Gazah bölgesinin İncedere yaylası, Kemerli, Aslanbeyli ve Kaymaklı köylerinin bir kısmı, 1986 yılında Gazah bölgesinin 2.500 hektarlık alanı farklı isimler altında Ermenistan tarafından işgal edilmiştir.

Karabağ savaşı sırasında Ermenistan, Azerbaycan sınırındaki tüm bölgelere saldırmıştır. Bu bölgelerden biri de Gazah şehridir. 23-24 Mart 1990 gecesi Ermenistan, önceden hazırlanmış bir planı uygulayarak Baganis Ayrım köyüne saldırmış ve köyü işgal etmiştir. Nisan 1992'de ermeniler bölgedeki iki köyü, Barhudarlı ve Sofulu köylerini de işgal etmiştir. Sonraki yıllarda ermeniler Gazah'ta dört köyü daha işgal etmişlerdir. İşgal altındaki köyler Aşağı Eskipara, Hayrimli, Kızılhacılı, Yukarı Eskipara köyleri olmuştur.

Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin ve Ermenistan Cumhuriyeti Başbakanı Nikol Paşinyan tarafından 10 Kasım 2020'de imzalanan belgeye göre, Gazah iline bağlı 7 köy anlaşmayla tamamen işgalden kurtarılmıştır. Karabağ savaşında Gazah bölgesinden 292 kişi şehit edilmiş ve şehit edilenlerden 7'si Azerbaycan Milli Kahramanı unvanına layık görülmüştür.

Gazah bölgesinde 8 büyük ve orta işletme, 13 sağlık kurumu, 110 kültür merkezi, 47 ortaokul, 31 okul öncesi kurum, 2 teknik, meslek okulu, 1 yüksek öğretim kurumu bulunmaktadır. 1 "Tanı Merkezi", 7 hastane, 19 poliklinik, 17 tıp ve ebelik merkezi ilçenin nüfusuna sağlık hizmeti vermektedir.

Gazah ilinde dünya, ulusal ve yerel öneme sahip 112 tarihi eser bulunmaktadır. Bunların 54'ü arkeolojik, 46'sı mimari, 7'si anıtsal-tarihi anıt, 5'i dekoratif-uygulamalı sanat eseridir. Molla Penah Vagif, Samed Vurğun, Osman Sarıvelli, Molla Veli Vidadi gibi dünyaca meşhur şahsiyetler Gazah'ta doğmuştur.

Azerbaycan'ın Gazah bölgesinde Damcılı kaynağı bulunmaktadır. Kayaların çatılarından damlayan suların dolayısı damcılı deniyor. Burada temiz ve şeffaf, buz gibi su, bir dakika içinde kayaların dibinden akmaktadır. Ünlü Azerbaycanlı şair Samed Vurğun, Damcılı'yı dünyanın 8. harikası ve Azerbaycan'ın 1. harikası olarak adlandırmıştır. Burası Gazah bölgesinin ana rekreasyon merkezi ve önemli turizm merkezidir. Yaz aylarında Gazahlılar buraya serinlemek için giderler.

Gazah ayrıca saz ustalarının en önemli temsilcisi, Azerbaycan aşık edebiyatının klasiklerinden biri olan Aşık Şemşir ve Aşık Alesker'in vatanıdır. Gazah'ta sazın bedeli ve saygısı her zaman yüksek olmuştur. Şehrin merkezinde Aşık Şemşir ve Aşık Alesker'in anısına anıt dikilmiştir.

31 Mart tarihinde ESTV'de yayınlanan Üç Çizgi programımızda Kırklareli Üniversitesi Öğretim Üyesi Dr. Gülara Yenisey'in anlatımıyla "31 Mart Soykırımı ve Ermeni Terörizmi" programı yapıldı.

1 Nisan tarihinde Eskişehir Azerbaycanlılar Derneği ve Elger Bilim ve Eğitim Merkezi işbirliğinde, 2021 - Yunus Emre yılı sebebiyle "Doğu ve Batı: Kültürlerin Diyalogu" (East and West: Dialogue of Cultures) isimli Uluslararası Sempozyum online olarak yapıldı

14 Nisan tarihinde ESTV'de yayınlanan Üç Çizgi programımızda Müzik Eğitmeni Antiga Rzayeva'nın anlatımıyla "Sonbahar Nefesli Şarkılar - Besteci Emin Sabitoğlu" programı yapıldı.

28 Nisan tarihinde ESTV'de yayınlanan Üç Çizgi programımızda Tatilay Turizm Genel Müdürü Refail Ekberov'un anlatımıyla "Turizmci gözüyle Azerbaycan" programı yapıldı.

6 Mayıs Eskişehir Azerbaycanlılar Derneği olarak Azerbaycan'ın başkenti Bakü'den 170 ve 271 sayılı okullarla, Eskişehir'den Çamlıca Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi ve Cevat Ülger Uluslararası Anadolu İmam Hatip Lisesi işbirliğinde, zoom üzerinden "İki Büyük Türk: Nizami Gencevi ve Yunus Emre Sempozyumu" yapıldı.

15-16 Mayıs tarihinde online yapılan "Türkiye'de Yaşayan Azerbaycan Türkleri Birlik ve Dayanışma Çalıştayı"na Eskişehir Azerbaycanlılar Derneği olarak katılım ve destek sağladık.

19 Mayıs tarihinde ESTV'de yayınlanan Üç Çizgi programımızda Ecz. Sabina Mustafayeva'nın anlatımıyla "Azerbaycan Düşün Gelenekleri" programı yapıldı.

22 Mayıs tarihinde Eskişehir Azerbaycanlılar Derneği Başkanı Uzm. Ecz. Cavid Aydın Bakü'de "İki Büyük Türk: Nizami Gencevi ve Yunus Emre Sempozyumu"na katılan 170 ve 271 sayılı okul öğrencilerine katılım belgelerini takdim etti.

25 Mayıs tarihinde Eskişehir Azerbaycanlılar Derneği Başkanı Uzm. Ecz. Cavid Aydın Bakü'de Azerbaycan Cumhuriyeti Parlamentosu Kültür Komitesi Başkanı, Milletvekili Ganire Hanım Paşayeva'yı makamında ziyaret etti.

26 Mayıs tarihinde ESTV'de yayınlanan Üç Çizgi programımızda Eskişehir Azerbaycanlılar Derneği Başkan Yardımcısı Sirac Yaguboğlu'nun anlatımıyla "Azerbaycan Cumhuriyeti - 28 Mayıs 1918" programı yapıldı.

02 Haziran tarihinde ESTV'de yayınlanan Üç Çizgi programımızda Eskişehir Azerbaycanlılar Derneği Başkanı Uzm. Ecz. Cavid Aydın sezon sonu programında soruları yanıtladı.

10 Haziran tarihinde Eskişehir Azerbaycanlılar Derneği yeni adresinde faaliyetine başladı ve soydaşlarımızla bir araya gelindi.

15 Haziran tarihinde Eskişehir'in gözdesi ve bir dünya markası olan Sarar Şirketler Grubunun Protokol Müdürü Alaattin Çoban Derneğimizin yeni adresine hayırlı olsun ziyaretinde bulundu.

19 Haziran tarihinde Azerbaycanlı Öğrenciler arasında yapılan Ödüllü Bilgi Yarışmasını Sehaevet Dadaşov kazandı.

24 Haziran Tarihinde 6 Mayıs tarihinde düzenlemiş olduğumuz "İki Büyük Türk: Nizami Gencevi ve Yunus Emre Sempozyumu"na Eskişehir'den katılmış olan Çamlıca Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi ve Cevat Ülger Uluslararası Anadolu İmam Hatip Lisesi müdürleri, öğretmenleri ve katılımcıları derneğimizi ziyaret ettiler.

26 Haziran tarihinde Azerbaycan Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetler günü nedeniyle Eskişehir Azerbaycanlılar Derneği Başkanı Uzm. Ecz. Cavid Aydın Derneğimizin yeni adresinde Eskişehir Basın mensuplarını misafir etti.

HİZMETLERİMİZ

01 ihracat -ithalat hizmetleri

ihracat danışmanlığı

02

03 Gümrük ve yeşil hat hizmetleri

Lojistik (kara , demiryolu , denizyolu ,havayolu) hizmetleri

04

05 Rusya ve BDT devletlerine ürün pazarlanması konusunda destek ve danışmanlık

**TÜRKİYE'NİN AÇIK VE UZAKTAN EĞİTİM VEREN
EN BÜYÜK DEVLET ÜNİVERSİTESİ**

AZERBAYCAN PROGRAMI

SİZİ BEKLİYOR!

BULUNDUĞUNUZ ÜLKEDEN SINAVLARA GİREREK
ANADOLU ÜNİVERSİTESİNDEN MEZUN OLABİLİRSİNİZ

globalcampus.anadolu.edu.tr

